

Pirjo Saloranta

LUOVUUTTA IKÄ KAIKKI –
YHTEISÖTAIDETTA VANHUSTEN
YMPÄRIVUOROKAUTISESSA HOIDOSSA

Ylempi AMK

Terveyden edistämisen koulutusohjelma

2016

LUOVUUTTA IKÄ KAIKKI – YHTEISÖTAIDETTA VANHUSTEN YMPÄRIVUOROKAUTISESSA HOIDOSSA

Saloranta Pirjo
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Terveysten edistämisen koulutusohjelma
Toukokuu 2016
Ohjaaja: Hirvonen Eila
Sivumäärä: 63
Liitteitä: 2

Asiasanat: Ympärivuorokautinen hoito, yhteisötaide, yhteisöllisyys, innostaminen, voimavaralähtöisyys

---

Kehittämishankkeen tarkoituksena oli selvittää ja kuvata, mitä merkityksiä ympäri- vuorokautisessa hoidossa olevat vanhukset kokevat yhteisö- ja kuvataidetoiminnasta osana omaa arkeaan. Kyseessä on etnografinen tutkimus, jossa tutkimusaineistoa ke- rättiin monimenetelmäisesti käyttäen osallistuvaa havainnointia, tutkimuspäiväkirjaa, yksilö- ja ryhmähaastattelua ja valokuvaelisitaatio-menetelmää. Valokuvia ja videoita käytettiin vanhusten muistin tukena ja mieleen palauttajina haastattelujen vuorovaiku- tustilanteessa. Lisäksi haluttiin selvittää, mitä merkityksiä toiminnasta oli tulkittavissa osallistuvan havainnoinnin, valokuvien ja videomateriaalin kautta.

Etnografinen tutkimus toteutettiin TATKU2-hankkeen ”Taiteesta työtä ja kulttuurista hyvinvointia” kerätyn kenttäaineiston avulla. Hanketta hallinnoi Kulttuurikeskus Pii- Poo ry. Kangasalan kunnan vanhushuollon yksikkö Rekola-koto sitoutui hankkeeseen kumppanuussopimuksella. Yhteisötaiteilija ja kuvataiteilija toimivat yhteisö- ja kuva- taidetoiminnan toteuttajina helmi-toukokuun 2015 välisenä aikana.

Kehittämishankkeen taustalla vaikuttavat teoriat nousevat sosiokulttuurisesta innosta- misesta, jonka tarkoituksena on löytää ja vahvistaa osallistujien voimavaroja, jotka voivat olla heikkoja tai tiedostamattomia. Sosiokulttuurinen vanhustyö pyrkii samoi- hin päämääriin ja perustuu voimavaralähtöiseen työotteeseen vanhuksen arjessa. Työ- vuorossa olevilla hoitajilla oli mahdollisuus osallistua interventioihin ja saada luovan toiminnan keinoja vuorovaikutuksen lisäämiseksi vanhuksen kanssa.

Haastattelujen ja taideinterventioiden osallistuvan havainnoinnin perusteella saadut tu- lokset antoivat selkeän kuvan kehittää vanhusten hoitoa sosiokulttuurisen työotteen suuntaisesti, missä arki näyttäytyy vaihtelevana ja sisältörikkaana. Taide- ja kulttuuri- toimintaa voidaan pitää tärkeänä osana vanhuksen arkea. Tutkimuksen tulosten perus- teella yhteisöllisyys, osallistuminen, itseilmaisun mahdollisuus, kuulluksi ja näkyväksi tuleminen koettiin tärkeinä. Osallistuvan havainnoinnin avulla interventioista oli tul- kittavissa monia arkeen ja hyvinvointiin myönteisesti vaikuttavia tekijöitä kuten ilo, huumori, luovuuden herääminen, aistitoimintojen vahvistuminen ja voimavaraistumi- nen.

LIVE AND LEARN TO BE CREATIVE – COMMUNITY ART IN THE ROUND- THE-CLOCK ELDERLY CARE

Saloranta, Pirjo
Satakunta University of Applied Sciences
Master's Degree Programme in Health Promotion
June 2016
Supervisor: Hirvonen, Eila
Number of pages: 63
Appendices: 2

Keywords: Round-the-clock, community art, communality, animation, resource-oriented approach

---

The aim of this development project was to find out and describe how the elder people experience community and visual arts activities in their round-the-clock based care. This work is based on the ethnographic research method. The research material consists of various methods, such as participate observation, research diary, interviews in person and groups, photographic elicitation method.

Photographs and videos were used to support and to recall elder people's memories during the interviews. Furthermore, the goal was to discover what kind of meanings can be interpreted in the activities through participating observation, photographic and video material.

The ethnographic project was made by utilizing the field material of TATKU2 - "Work from art and well-being from culture" -plan. The plan was supervised by Cultural Center PiiPoo ry. The elder care unit Rekola-koto of the city of Kangasala committed to the plan in terms of partnership agreement. A community artist and a visual artist were realizing communal and artistic activities between February and May in 2015.

The theories in the background of the development project arise from the sociocultural animation whose aim is to find and increase participants' resources that can be weak and subconscious. Sociocultural work for the elderly reaches the same goals and is based on resourceful-oriented work approach in the everyday life of aging people. Caregivers in the shift have possibility to participate in the interventions and to receive means of creative activities in order to increase the interaction with the elderly.

The results achieved by the participating observation in the interviews and artistic interventions gave the clear message to develop the elderly care according the socio-cultural approach in which the everyday life appears variable and abounding. Artistic and cultural activities can be considered as the important part of the everyday life of elder people. Based on the results of the project, communality, participation, possibility to self-expression and possibility to be heard and to become visible were viewed as important. With the help of participating observation it was possible to construe many factors that have positive effects on the everyday life and the well-being of the elderly, such as joy, humor, awakening of creativity, strengthening of sensory perceptions and resourcefulness.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
1.1	Lainsäädäntöä ja suosituksia ikäihmisten ympärivuorokautisessa hoidossa .	8
1.2	Taide- ja kulttuuritoiminta osaksi vanhustyötä.....	10
1.3	Kulttuurihankkeet vanhustyön kentällä	11
2	KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTALLA VAIKUTTAVAT KÄSITTEET ...	13
2.1	Tutkimusta ohjaavat vanhuskäsitykset	13
2.2	Sosiokulttuurinen vanhustyö osana gerontologista kuntoutusta.....	13
2.3	Sosiokulttuurinen innostaminen.....	15
2.4	Monimuotoinen yhteisötaide	16
2.5	Osallisuus ja toimijuus.....	17
2.6	Voimavaraisuus arjessa.....	19
3	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN PERUSTELU.....	21
4	TUTKIMUSMENETELMÄ	22
4.1	Etnografia ja autoetnografia.....	22
4.2	Aineistojen keruu	24
4.3	Aineistojen analysointi.....	26
4.4	Etnografisena tutkijana omassa työyhteisössä	27
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	27
5.1	Kehittämishankkeen kohderyhmän ja toimintaympäristön kuvaus	27
5.2	Arki ympärivuorokautisessa hoidossa	28
6	TAIDEINTERVENTIOT JA OSALLISTUVA HAVAINNOINTI	30
6.1	Luovasti yhdessä – yhteistyö käynnistyy.....	30
6.2	Yhteisö- ja kuvataidetoiminnan kulku viikosta viikkoon	31
6.3	Interventioiden haasteet ja onnistumiset vanhusten arjessa.....	40
6.4	Yksilö- ja ryhmähaastattelujen toteuttaminen	42
7	VANHUSTEN KOKEMUKSIA YHTEISÖ-JA KUVATAIDETOIMINNASTA.....	44
7.1	Muistot yhteisö- ja kuvataiteen välineenä.....	44
7.2	Ilo ja huumori.....	46
7.3	Yhteisöllisyys toiminnassa.....	48
7.4	Osallistuminen ja itseilmaisuus	50
7.5	Aistit luovuuden lukkoja avaamassa.....	53
7.6	Luovuus vanhuudessa	55
8	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	57
8.1	Tulosten tarkastelu	57

8.2	Luotettavuus ja eettisyys	60
8.3	Tulosten hyödynnettävyys	63
8.4	Jatkotutkimusaiheita	63
LÄHTEET		64
LIITTEET		

1 JOHDANTO

”Hyvä minä!”, huudahtaa 87-vuotias ympärivuorokautisen hoidon asukas suu leveässä hymyssä. Tätä seuraa lisää hyvän tuulista naurua ja raikuvat aplodit tyytyväisen tekijän taideteoksen katselmuksessa. On meneillään yhteisöllistä kuvataidetoimintaa vanhus-ten ympärivuorokautisen hoidon yksikössä Rekola-kodossa Kangasalla.

Kyseessä on Kulttuurikeskus PiiPoon hallinnoima kulttuurihanke, jonka toteutuksessa oli mukana kaksi taiteilijaa, yhteisötaiteilija ja kuvataiteilija. Säännölliset yhteisö- ja kuvataidetoiminnan interventiot tapahtuivat helmi-toukokuun 2015 välisenä aikana. Hankkeen toteutuksen menetelminä olivat yhteisötaiteen osallistavat ja luovat menetelmät sekä kuvataide.

Tässä kehittämishankkeessa edellä mainittu yhteisö- ja kuvataidetoiminta ja sen tuottamat vaikutukset osallistujiin ovat tutkimuksen kohteena. Kehittämishanke on sekä työelämälähtöinen että käytännönläheinen ja pyrkii tavoittamaan vanhukset heidän arkisessa toiminnassaan. Etnografinen tutkimusote soveltuu tutkimusmenetelmänä tähän parhaiten. Etnografia on yksi laadullisen tutkimuksen alalajeista. Etnografia pohjautuu kenttätöylle: se on pitkäkestoista osallistuvaa havainnointia ja aineistokeruuta tutkittavien parissa ja heidän kanssaan. Subjektivisuutta voidaan pitää etnografisen tutkimuksen tärkeänä ulottuvuutena ja samalla myös vahvuutena. (Hämeenaho & Koskinen Koivisto 2014, 11, 21.) Kehittämishankkeen tarkoituksena on ollut selvittää ja kuvata sitä, miten taideinterventioihin osallistuvat vanhukset kokevat yhteisö- ja kuvataidetoiminnan osana arkeaan ja millaisia merkityksiä he nostavat siitä esiin.

Kehittämishankkeen kirjallinen kulku käsittelee interventioiden havainnoinnista ja vanhus-ten haastatteluista nousseita teemoja, kuten osallistumisen merkitys, yhteisöllisyyden kokemus, aistitoimintojen yhteys luovuuteen, itseilmaisuu- den, muistelutyö, ilo ja huumori, voimavaralähtöisyys sekä toimijuus. Näihin teemoihin olen etsinyt teorian-

toa kirjallisuudesta sekä aiheita koskevia tutkimuksia. Kehittämishankkeen teoreettinen viitekehys ja taustateoria nojaavat sosiokulttuuriseen innostamiseen ja sosiokulttuuriseen vanhustyöhön.

Kehittämishanke etenee teorioiden kautta hankkeen interventioihin ja aina toiminnan loppuhuipentumaan saakka eli vanhusten töistä koostetun taidenäyttelyn avajaisiin. Aineiston keruu tapahtui monimenetelmällisesti osallistuvan havainnoinnin, valokuvauksen, videoinnin, tutkimuspäiväkirjan ja yksilö- ja ryhmähaastattelujen avulla. Aineiston tutkimusmenetelmänä yksilö- ja ryhmähaastatteluissa käytin valokuvaelisitaatiota haastateltavien muistamisen ja vuorovaikutuksen tukena. Aineiston analyysin kautta nostin esiin toimintaan osallistuneiden vanhusten subjektiivisia kokemuksia ja näihin liittyviä merkityksiä. Koko kenttäaineiston pohjalta tein omakohtaiset tulkinnat, joista johdin tulokset ja päädyin johtopäätöksiin. Tässä tutkimuksessa saatuja tuloksia vertaan kehittämishankkeen aiheesta löytämäni teoriataustaan.

Kehittämishankkeen aihevalinta on ajankohtainen ja tärkeä. Vanhustyön hoitoa ja palveluita tulee kehittää monipuolisesti ja ottaa erityisesti vanhusten omat kokemukset ja tarpeet kehittämisen keskiöön. Gerontologisen kuntoutuksen tulisi olla oleellinen osa vanhusten palvelujärjestelmää. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, kuntoutusportti [www-sivut](#).) Gerontologinen kokonaisvaltainen lähestymistapa ympärivuorokautisessa hoidossa tukee parhaiten vanhuksen voimavaroja, toimintakykyä, hyvinvointia ja elämänlaatua. Gerontologinen työskentely perustuu laaja-alaiseen sosiokulttuuriseen vanhuskäsitykseen, joka lähtee vanhuksen oman tilanteen määrittelystä ja merkityksen annoista. (Näslindh-Ylispangas 2012, 201.)

Yhteisötaidetoimintaa pidetään yhteisöllisyyttä vahvistavana ja yksilöä voimavarais-tavana toimintamuotona ja se lukeutuu sosiokulttuurisen vanhustyön kenttään. Sosiokulttuurinen vanhustyö puolestaan on kiinteä osa gerontologista sosiaalityötä ja molemmat kuuluvat gerontologisen kuntoutuksen kokonaisuuteen (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, kuntoutusportti [www-sivut](#)).

Yhteisö- ja kuvataidetoiminnan interventiot toteutuvat ympärivuorokautisen hoidon yksikössä ja vanhuksen arjessa. Tästä syystä kehittämishankkeessa nousee esiin ympärivuorokautisen hoidon arjen käytäntöihin liittyviä tekijöitä, jotka omalta osaltaan

ovat aina läsnä ja vaikuttavat toiminnan järjestelyihin ja toteutukseen. Osallistuva havainnointi mahdollisti myös näkemään, miten vanhusten arjessa toteutuu heidän itsemääräämisoikeutensa muun muassa osallistumisen, itseilmaisun ja toimijuuden osalta sekä yleisesti oikeus taiteeseen ja kulttuuriin. Tärkeänä näkökulmana oli selvittää tapahtuuko interventoiden avulla osallistujien voimavaraistumista haastateltavien omien kokemusten perusteella. Edellä mainitut arjen sisällöt ovat merkittäviä tekijöitä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Yllä mainituista syistä kehittämishankkeessa korostuu myös arjen merkitys hyvinvoinnin kannalta tärkeänä osatekijänä. Käytän tekstissäni sanaa ”vanhus”, koska se mielestäni kuvaa parhaiten ihmistä, jolla on pitkä, ainutkertainen ja arvokas elämä takanaan, mutta joka nyt tarvitsee tukea hyvän elämän toteuttamiseksi laitospäivästä ympäristössä. Lähdekirjallisuuden myötä tekstissä on sanalle ”vanhus” myös muita ilmaisumuotoja, kuten ikäihminen tai ikääntynyt kirjoittajan valinnan mukaan.

1.1 Lainsäädäntöä ja suosituksia ikäihmisten ympärivuorokautisessa hoidossa

Ikääntyneen väestön palveluiden parantamiseksi on säädetty ”Vanhuspalvelulaki” eli laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvetaista. Lisäksi valtakunnalliset linjaukset, suositukset ja kehittämishankkeet tähtäävät ikääntyvän ja ikääntyneen väestön palveluiden kehittämiseen.

Vanhuspalvelulaissa todetaan, miten iäkkään henkilön on voitava ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan. Lailla tarkoitetaan sitä, että vanhuksella pitää olla mahdollisuuksia sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja seurusteluun muiden ihmisten kanssa paikassa, jossa elämäänsä elää. Hänellä tulee olla myös mahdollisuus ylläpitää yhteyttä omaisiin ja ystäviin. Toisaalta tulee olla mahdollisuus vetäytyä omiin oloihinsa sitä toivoessaan. Sosiaalista vuorovaikutusta tulee tukea yksilöllisesti; se voi olla vakaumuksen mukaiseen hengelliseen toimintaan osallistumista, ulkoilua, liikuntaa tai muuta terveyteen ja hyvinvointiin vaikuttavaa toimintaa. (Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvetaista 2012, 14§.)

Valtakunnallisen ikääntymispolitiikan yhtenä tehtävänä on tuoda esiin ikääntyvien tarpeet kaikkeen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja toimintaan. Samoin sosiaali- ja terveydenhuollon kansallisen kehittämisohjelma Kaste keskittyy vanhuspalvelujen palvelurakenteen ja sisällön uudistamiseen, joissa ikäihmisten hoidon ja hoivan osalta korostuu juuri toimintatapojen ja kuntoutuksen kehittäminen eri palvelujärjestelmissä. Erilaiset muistisairaudet ja niiden viimevaiheen hoito korostuu ympärivuorokautisessa hoidossa ja tehostetussa palveluasumisessa. Kansallisen muistiohjelman (2012–2020) peruspilareina ovat muun muassa aivoterveysten edistäminen ja siihen liittyvät asenteet, hyvän elämänlaadun toteutuminen ja kuntoutuksen merkitys muistisairaana hyvinvoinnin edistämisessä. (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos [www-sivut](#).)

Toisaalta ikääntymispolitiikka korostaa aktiivista vanhenemista, jolla tarkoitetaan fyysisten, sosiaalisten ja henkisten mahdollisuuksien optimointia. Tämän mukaan tarkoituksena on taata terve, tuottava ja laadukas elämä vanhuudessa. Pyrkimyksenä on vahvistaa autonomiaa ja riippumattomuutta. Myös tässä ajattelumallissa hyvinvointipalvelujen tuottaminen vaatii uudenlaista orientaatiota ikääntymiseen. Ajattelun tulee perustua laaja-alaiseen sosiokulttuuriseen näkemykseen, jossa hoivapalvelujen tulee painottua vanhan ihmisen oman tilan määrittelyyn ja merkitysten pohjalta, toisin sanoen hänen elämänsä merkitysten tiedostamisesta. (Heiskanen & Saaristo 2011, 137.)

Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi korostaa, että iäkäs ihminen on aina omien voimavarojensa mukaisesti osallistuja ja toimija. Hän määrittelee itse omat tavoitteensa, valikoi kiinnostuksen kohteensa ja toimintatapansa sekä arvioi omaa toimintaansa. Lisäksi ikäihmisen hyvää elämänlaatua tulee laaja-alaisesti edistää ja turvata toimiva arki. Usein hyvän arjen toteutumista vaikeuttavat mielekkään ja osallistavan tekemisen puute, liikkumisen vaikeus, yhteiskunnan kielteiset asenteet, yksinäisyys, turvattomuus, koetun elämänlaadun heikentyminen sekä palvelujen ja ennalta ehkäisevän toiminnan riittämättömyys. Osattomuuden riskissä olevat ikäihmiset tulee tunnistaa ja heidän tilannettaan tulee selvittää ja etsiä yhdessä heidän kanssaan tarkoituksenmukaista tukea. (Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2013, 15, 19.)

Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020 -strategian mukaan hyvinvointia tulee lisätä ja terveyseroja vähentää. Asiakaskeskeisyys otetaan palvelujen lähtökohdaksi ja tähän liittyvät palvelujen rakenteet ja toimintatavat huomioidaan sekä lisätään vahvaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta kaikkien väestöryhmien osalta. Ikääntyneiden osalta politiikkaa pitäisi uudistaa niin, että ikääntyneiden mahdollisuudet käyttää voimavarojaan itsensä, yhteisönsä ja yhteiskunnan hyväksi vahvistuvat. (Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020, 4, 13.)

1.2 Taide- ja kulttuuritoiminta osaksi vanhustyötä

Taide ja kulttuuri ovat jo pitkään tehneet tuloaan ympärivuorokautisessa hoidossa olevien vanhusten arkeen. On monin tutkimuksin osoitettu kulttuurin ja taidelähtöisten menetelmien terveyttä ja hyvinvointia edistävät vaikutukset tekijän ja kokijan osalta. Arjen kulttuurisuus hoitoyksiköissä toteutuu ainoastaan yhteisön yhteisellä panoksella ja asiakaslähtöisen sekä kokonaisvaltaisen hoidon näkökulmasta.

Yhteisötaidetta pidetään yhtenä sosiokulttuurisen toiminnan muotona. Ikäihmisten hoitoa ja palvelua käsittävien tutkimusten mukaan sosiokulttuurinen toiminta ja siitä johdettu sosiokulttuurinen työote vastaavat parhaiten kokonaisvaltaisen ja asiakaslähtöisen hoidon ja hoivan laatusuosituksiin (Liikanen 2011, 27). Yhteisötaiteen hyvinvointia lisäävät vaikutukset yksilön ja yhteisön osalta voidaan samaistaa yleisesti kulttuurin ja taiteen hyvinvointia edistäviin vaikutuksiin. Näitä ovat tutkineet muun muassa: Andreev & Salomaa 2005; Semi 2004; Liikanen 2007; Liikanen 2010; Liikanen 2011; Hyyppä & Liikanen 2005; Hyyppä 2013; Hohenthal-Antin 2006, Hohenthal-Antin 2012; Nuutinen 2007; Sava & Vesänen-Laukkanen 2004; Strandman 2007; Madori 2007.

Kulttuuripääomalla, taiteella ja kulttuurin harrastamisella, jossa myös yhteisöllisyys korostuu, on voimakas myönteinen vaikutus hengissä säilymiseen. Kulttuuriaktiivisuudella on merkittävää etua ikääntyneiden terveyden edistämässä. Kulttuurin harrastaminen terveellisten elintapojen muodossa on heidän saavutettavissaan paremmin kuin esim. terveysliikunta, jossa toimintakykyyn liittyvät rajoitteet estävät liikkumasta niin paljon kuin terveysvaikutus edellyttäisi. Ikääntyneen henkilön kohdalla tulisi aina

yksilöllisesti ja tarkemmin arvioida terveyden edistämisen hyödyt. (Hyypä 2013, 8, 15.)

Liikasen taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -ehdotus toimintaohjelmaksi vuosille 2010–2014 on merkittävä tienavaus kohti kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin tavoittelua myös vanhusten hoidossa sosiaali- ja terveystalveissa. Liikasen toimintaohjelma antaa perustellut lähtökohdat taide- ja kulttuuritoiminnan sisällyttämisestä osaksi kokonaisvaltaista hoitoa. (Liikanen 2010, 3, 10).

Myös väestötutkimusten perusteella tiedetään, että kulttuuri- ja taideharrastukset vaikuttavat myönteisesti terveyteen. Niiden vaikutus on todettu tehokkaaksi empiirisissä tutkimuksissa ilman mitään haitallisia sivuvaikutuksia. Jo iällä olevien ihmisten kulttuurinen harrastaminen on osoitettu yhtä tehokkaaksi kuin ohjattu liikunta. Tämä tarkoittaa, että kulttuuri- ja taideharrastustoiminnalla voi olla vanhemmalle väestölle huomattava hyvinvointiin liittyvä merkitys, erityisesti niille, jotka eivät pysty harrastamaan riittävän aktiivisesti liikuntaa. (Hyypä & Liikanen 2005, 182.)

1.3 Kulttuurihankkeet vanhustyön kentällä

Taidemuotona yhteisötaide on vähän tunnettu ja käytetty menetelmä vanhusten ympärivuorokautisen hoidon yksiköissä. Viime vuosina yhteisötaiteen hyödyt ja mahdollisuudet on huomattu myös vanhusten ympärivuorokautisen hoidon tukena. Yhteisötaide on yleensä toteutunut hankkeina tai projekteina, joissa eri alojen taiteilijat tai taideopiskelijat ovat jalkautuneet hoitolaitosten arkeen. Hankkeet jäävät kuitenkin usein irralliseksi osaksi yhteisön arjesta eikä onnistunutkaan hanke yleensä onnistu saamaan sosiaali- ja terveystoimen kautta rahoituksellista jatkoa toiminnalle, koska taidetoiminta ei sisälly talousarvioon. Tämä tarkoittanee, ettei säännöllistä taide- ja kulttuuritoimintaa mielletä vanhustyön kentällä peruspalveluksi. (Rosenlöf 2014, 51.)

Tämä kehittämishanke rakentuu yllä mainitun kaltaisesta kulttuurihanketoiminnasta. Poikkihallinnollinen yhteistyö toteutettiin kunnan vanhustenhuollon, sivistyskeskuksen sekä kolmannen sektorin kulttuuritoimijan Kulttuurikeskus PiiPoon välillä. Kulttuurihankkeessa on kyse uudeltaisesta verkostoitumisesta ja erilaisten työkaluunien

kohtaamisesta ja yhteensovittamista vanhusten ympärivuorokautisen hoidon arjessa, jossa talon ulkopuoliset taiteilijat jalkautuvat säännöllisesti ja pitempikestoisesti osaksi yhteisöä ja siellä toteutuvaa yhteisö- ja kuvataidetoimintaa.

”Kulttuurikeskus PiiPoo on esteettömän kulttuurin keskus, joka tuottaa ja kehittää esteetöntä kulttuuritoimintaa sekä taiteen ja kulttuurin soveltavaan käyttöön perustuvia palveluita eri ikä- ja erityisryhmille. PiiPoon toiminta on monitaiteista. Toiminnan taiteenlajien kirjoon kuuluvat muun muassa sirkus ja erityisesti sosiaalinen sirkus, teatteri-ilmaisu ja sen eri menetelmät, musiikki, elokuva, kuvataide, kädentaidot ja sanataide. Toimintaa toteuttavat kulttuurin ja taiteen ammattilaiset. Toiminnan ytimenä on taiteen ja kulttuurin keinoin tapahtuva yhteistoiminta ja sen myötä osallistuvien henkilöiden hyvinvoinnin lisääntyminen. TATKU2 -hanke (Taiteesta työtä – kulttuurista hyvinvointia) on Kulttuurikeskus PiiPoon koordinoima vuosina 2014–2015 toteutettu jatkohanke, jonka tavoitteena on ollut työllistää pitkäkestoisesti ja lyhytkestoisesti vapaan kentän soveltavan taiteen ammattilaisia ja juurruttaa edelleen TATKU 2013 hankkeessa kehitettyjä taidelähtöisen toiminnan malleja osaksi eri toimialojen palvelukokonaisuuksia.” (Kulttuurikeskus PiiPoo [www-sivut](#).)

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTALLA VAIKUTTAVAT KÄSITTEET

2.1 Tutkimusta ohjaavat vanhuskäsitykset

Yhteiskunnassa vallitseva vanhuskäsitys heijastaa sitä, millainen arvo ikääntymiselle annetaan yhteiskunnassa, kunnan tasolla, palveluyksikön tai yksilön tasolla. Ikääntyneiden kannalta on merkittävää se, millaiset vanhuskäsitykset ohjaavat päätösten tekoa. Kuntien luottamushenkilöiden arvot ja asenteet sekä vanhuskäsitys ohjaavat heidän päätöksentekoaan vaikuttaen siihen, minkä laatuista ja määrällisiä palveluita tuotetaan. (Kivelä & Vaapio 2011, 229.) Sosiokulttuurinen vanhuskäsitys näkee ikääntymisen historiallisena, kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä. Ikääntyminen sosiokulttuurisessa vanhuskäsityksessä korostaa ikääntymisen monimuotoisuutta ja kiinnittää huomiota ikääntymiseen liittyviin voimavaroihin ja vahvuuksiin. Ikääntyminen ymmärretään myös tästä näkökulmasta arvokkaana ja asiaankuuluvana osana elämää. (Koskinen 2007, 36.)

Sosiaalipedagogisen eli ihmisten hyväksi tehtävän työn arvolähtökohtana on humanistis–holistinen ihmiskäsitys, jossa ihminen ymmärretään kokonaisuutena ja jossa ihmisen kaikki olemassa olemisen ulottuvuudet huomioidaan (fyysisbiologinen, psyykinen, sosiaalinen ja hengellinen). Sosiaalipedagogisesti painottuneessa ihmiskäsityksessä korostetaan persoonaa sinänsä, suhteessa yhteisöön, osallisena ja subjektina (Hämäläinen 1999, 63). Sosiaalialan eettisenä perusarvona on ihmisyyden arvon korostaminen – ajatus ihmisestä arvona sinänsä. Tärkeänä ulottuvuutena on yhteisöllisyys. Ihminen tulee ihmiseksi vasta yhteisössä suhteessa toisiin ihmisiin (Myllärinen & Tast 2001, 32–33.)

2.2 Sosiokulttuurinen vanhustyö osana gerontologista kuntoutusta

Gerontologinen kuntoutus-, tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminta koostuu gerontologisen tietämyksen ohella monialaisesta kuntoutuksesta. Se sisältää gerontologisen hoitotyön, jossa kuntoutusta edistävän hoitotyön tavoitteena on terveyden ja toi-

mintakyvyn edistäminen. Gerontologinen sosiaalityö liittyy gerontologiseen kuntoutukseen muun muassa palvelurakenteiden ja sosiokulttuurisen vanhustyön kautta. Yllämainitut yhdessä muodostavat gerontologisen kuntoutuksen kokonaisuuden, johon vanhustyössä tulee pyrkiä. (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, kuntoutusportti www-sivut.)

Sosiokulttuurisuus vanhustyössä voi näyttäytyä hyvin monimuotoisena ja moni-ilmeisenä toimintana, kuten tässä kehittämishankkeessa yhteisö- ja kuvataiteen hankemuotoisena toimintana vanhusten arjessa. Tärkeää on, että toiminta perustuu voimavara-lähtöisyyteen ja on vanhusta kuulevaa, osallistavaa, kuntouttavaa ja terveyttä edistävää toimintaa. ”Kokonaisvaltainen lähestymistapa kunnioittaa vanhuksen olemassaoloa ja ainutkertaisuutta.” Monialaiseen vanhustyöhön tulee sisällyttää eettiset, esteettiset, henkiset, hengelliset, fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset ulottuvuudet. (Näslindh-Ylipangar 2012, 190.) On ymmärrettävä, että vanhuus on normaaliin elämäntilanteeseen kuuluva elämänvaihe. Se on jokaisen ikääntyneen kohdalla yksilöllinen ja persoonallinen. Sosiokulttuurinen vanhustyö ei näe vanhuutta sairautena, vaan normaalina elämänvaiheena, jossa kulttuuristen sidosten lisäksi eletty elämä ja siihen liittynyt menneisyys ovat aina henkilöhistoriallisesti ja yksilöllisesti kietoutunutta kokonaisuutta. Ikääntyminen on osa rakenteellisesti ja kulttuurisesti sekä yksilöllisesti että yhteisöllisesti muotoutuvaa elämäntilannetta. (Liikanen 2011, 7.)

Gerontologisessa kuntoutuksessa erilaiset toiminnalliset ryhmät yhdistävät ihmisen elinympäristöönsä ja toisiin ihmisiin. Vanhuksille suunnattujen toiminnallisten ryhmien käyttö tähtää yksilön toimintakyvyn tukemiseen ja voimaannuttamiseen. Toiminnalliset ryhmät tuovat arkeen kokemuksellisuutta ja elämyksiä. Tällä on myös vaikutusta ihmisen ajatteluun ja kognitiivisiin valmiuksiin. Sosiaalinen osallisuus, kuuluminen johonkin yhteisöön on eurooppalaisen sosiaalipolitiikan keskeinen käsite. Aktiivinen osallisuus nähdään keinona ehkäistä elämästä sivussa olemista, eristymistä. (Liikanen 2007, 78.)

2.3 Sosiokulttuurinen innostaminen

Sosiokulttuurinen innostaminen on prosessi, jonka tavoitteena on osallistumisen avulla aikaansaada sosiaalista muutosta yksilöiden ja yhteisöjen elämässä. Innostamisessa on aina mukana spontaanisuus, ilmaisullinen herkkyys, vapaus ja itsetoteutus. Innostamisen kautta pyritään antamaan ihmiselle mahdollisuus löytää itsensä ja osallistua kokonaisvaltaisesti ryhmänsä ja samalla myös yhteisönsä toimintaan. Innostamisen tavoitteet lähtevät yksilöiden ja ryhmien tarpeista ja ongelmista. Pyrkimyksenä ihmisten auttaminen löytää erilaisia vuorovaikutuksen ja ymmärryksen kanavia. Innostamisen ajatuksena on, että ihmiselle pyritään antamaan mahdollisuus kuulua johonkin ja sen myötä vapautua elämään mahdollisimman tasapainoisesti ja täydesti oman yhteisön sosiaalisessa todellisuudessa. (Hämäläinen & Kurki 1997, 201–205.)

Innostamisella on kaksi päätavoitetta, josta ensimmäisenä ”herätetään henkiin elämää siellä missä sitä ei ole” ja toisena tavoitteena on ”tukea ja saada liikkeelle niitä kykyjä, jotka jo ovat olemassa”, jolloin kyvyt voivat olla piilossa ja vähäiset. Pyrkimyksenä motivoida, herättää ja vahvistaa sekä koordinoita yksilöiden ja ryhmien voimia ja kykyjä osallistumaan sosiaaliseen, kasvatukselliseen ja kulttuuriseen toimintaan. (Kurki 2000, 23.) Innostaminen voidaan pilkkoa kolmeen peruskäsitteeseen, jotka toteutessaan vaikuttavat yksilön ja ryhmän hyvinvointiin. Ensimmäisenä ”antaa elämä”, toisena ”välittää” ja kolmantena ”edistää muutosta parempaan.” (Kansalaisyhteiskunta www-sivut.) Innostamisen keskeisempiä käsitteitä ovat yhteisöllisyys, osallistuminen, herkistyminen, dialogi, luovuus ja toimintaan sitoutuminen. (Kurki 2000, 14.)

Innostamisessa teoria ja toiminta muodostavat kiinteän kokonaisuuden ja sen ytimessä ovat osallistavat ja toiminnalliset menetelmät. Vanhusten parissa toteutetulle sosiokulttuurisen innostamisen lähtökohdista nousevalle toiminnalle on asetettu seuraavia tavoitteita: kulttuurinen tasa-arvo ja osallisuus, vanhusten ja heidän tarinoidensa näkyväksi tuleminen, hyvinvoinnin ja luovuuden edistäminen, psykososiaalinen kuntoutus, paikallishistorian elävöittäminen vanhusten tarinoilla, sukupolvien kohtaaminen taiteen äärellä, syrjäytymisen ehkäisy ja vähemmistöjen mukaan saaminen. Ryhmätointa ohjaa ”innostaja”, joka yhdessä ryhmän kanssa määrittää toiminnan tavoitteet. Ryhmäkohtaisten tavoitteiden taustalla on aina pyrkimys jonkinasteiseen laadulliseen

muutokseen ryhmäläisten ja heidän yhteisönsä elämässä. (Taipale 2007, 232.) Innostaminen on myös tavoitteellista toimintaa, joka suuntautuu transformoimaan (ts. tähtää syvälliseen muutokseen ihmisen emotionaalisella tasolla ja pyrkii nostamaan esiin ihmisen täyden potentiaalin hetkessä, jossa elää) sekä yksilöllisiä, että kollektiivisia asenteita sellaisten sosiaalisten, kulttuuristen ja vapaa-ajan toimintojen välityksellä, mitkä on toteutettu ihmisten osallistumisen avulla. Innostamisen avulla pyritään siis saamaan aikaiseksi myös laajempia yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia muutoksia, kuten tasa-arvon ja hyvinvoinnin edistämistä. (Hämäläinen & Kurki 1997, 204.)

Ympäri vuorokautisessa hoidossa sosiokulttuurisella innostamisella on merkittävä rooli. Sen avulla tuetaan vanhuksen itsenäisyyden ja riippumattomuuden vahvistamista päivittäisissä toiminnoissa. Se on myös paljon muuta, kuten ulkomaailman kohtaamisen tukemista ja sosiaalisten roolien ylläpitämistä. Siinä on kyse vanhuksen omien juurien ja identiteetin säilyttämisestä. Innostamisen avulla luodaan myös mahdollisuuksia uuden oppimiselle ja sen avulla estetään eriytymistä ja syrjäytymistä. (Väisänen 2008, 144.)

2.4 Monimuotoinen yhteisötaide

Yhteisötaide (community art) ja osallistuva taide ovat käsitteinä varsin lähellä toisiaan. Yhteisötaiteen tavoitteena on vahvistaa yksilöitä ja yhteisöjä luovassa ja tasa-arvoisessa taiteellisessa toimintaprosesseissa taiteilijoiden ja osallistujien kesken. Yhteisötaiteen sosiaaliset vaikutukset vahvistavat tutkimusten valossa tiedon ja kokemuksen siitä, että on kuunneltu, on osallistuttu, on oltu ryhmän sisällä jäsenenä, on oltu mukana järjestämässä toimintoja ja on tehty taidetta. (Hyypä & Liikanen 2005, 132; Liikanen 2011, 31.) Yhteisötaidetuotos tai yhteisöteos ei myöskään tarvitse olla näytteille asetettava taideteos, vaan sen vaikutukset näkyvät prosessiin osallistuneiden elämässä, sydämissä ja mielissä. Yhteisötaiteen ydin onkin sen prosessissa. (Nuutinen 2007, 12.)

Yhteisötaiteen määrittäminen on haasteellista sen monimuotoisuuden vuoksi. Yhteisötaidetta kuvastaa kiinnostus sosiaalista ympäristöä ja kanssakäymistä kohtaan. Yhteisötaiteen lähtökohta on yhteisö, sen jäsenet ja heidän oma ympäristönsä. Yhteisö-

taidetta toteutetaan yhteisön ehdoilla, heidän tarpeistaan ja heitä varten. Yhteisötaiteessa on kyse taiteilijan ja yhteisön kohtaamisesta. Taiteilija voidaan nähdä yhteisössä innostajana ja toimintaan herättäjänä. Innostajan roolina on herättää ihmisiä osallistumaan aktiiviseen toimintaan, jossa ihmisten huomio pyritään kiinnittämään sellaiseen toimintaan, jonka he itse kokevat arvokkaaksi ja merkitykselliseksi (Kurki 2003). Innostajan on kuitenkin tunnettava osallistujansa niin yksilö- kuin ryhmätasolla voidakseen ymmärtää osallistujien arjen todellisuutta, tunnistaa tarpeita ja nähdä puutteita. (Hämäläinen & Kurki 1997, 230). Yhteisötaide tähtää yhteistoimintaan, jossa taiteen tekemisen kautta sosiaalinen vuorovaikutus kasvaa ja lisääntyy tekijöiden ja osallistujien kesken. Yhteisötaiteessa on olennaista osallistujien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja esittämiseen. Osallistajat ovat samanaikaisesti taiteentekijöitä kuin vastaanottajia. Yhteisötaiteessa voidaan yhdistellä eri taiteenmuotoja ja taidetta voidaan tehdä moninaisin menetelmin. Yhteisötaiteessa on kysymys sosiaalisesta osallisuudesta ja yhteisötaiteen sanotaankin elävän sosiokulttuurisen innostamisen viitekehyksen sisällä. Yhteisötaiteen kautta voidaan saada näkymättömästä näkyvää ja ääni äänettömille. (Yhteisötaideverkkomateriaali www-sivut; Hyyppä & Liikainen 2005, 132.)

Valtanen (2014, 41) on tutkinut tanssiprojektin vaikutusta hoitolaitoksessa asuvien vanhusten hyvinvointiin. Hänen mukaansa yhteisötaide voidaan määritellä eräänlaisena yhdessä tekemisen taiteena, jonka avulla osallistajat voivat kommunikoida keskenään tärkeinä pitämistään aiheista. Yhteisötaidemuotoja on varsin monenlaisia ja monimuotoisia taidelajista riippuen. Yleisenä ja yhdistävänä tekijänä yhteisötaidetoiminnassa voidaan pitää taiteellisen tekemisprosessin tärkeämpää merkitystä kuin itse taiteellista lopputulosta. Yhteisötaiteessa onkin oleellisinta vuorovaikutus, jossa kaikki osallistajat ovat sekä ottajien että antajien rooleissa.

2.5 Osallisuus ja toimijuus

Osallisuuden toteutumisen turvaaminen vanhusten elämässä ja heidän äänensä kuuluminen heitä koskevassa päätöksen teossa ovat keskeisiä periaatteita hyvän ikäänymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamisen laatusuosituksessa. Osallisuus on laatusuosituksen mukaan kokemuksellista, tunnetta yhteenkuulumisesta, mahdollisuutta

osallistua, toimia ja vaikuttaa yhteisössä. (Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi 2013, 11, 17.)

Kivelä ja Vaapio (2011) korostavat osallisuuden merkitystä ihmisarvoiseen vanhuuteen oleellisesti kuuluvana tekijänä. He määrittelevät sen oikeutena olla osallisena ja arvostettuna jäsenenä yhteisössä ja yhteiskunnassa heikentyneestä toimintakyvystä riippumatta. Osallisuus merkitsee myös täysivaltaista mahdollisuutta vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen. (Kivelä & Vaapio 2011, 21.)

Osallisuus on myös sosiokulttuurisen innostamisen tavoite, jolloin mahdollisimman moni pääsee osalliseksi kulttuurista ja taiteen eri mahdollisuuksista (Liikanen 2011, 8). Yhteisötaiteen toteuttamisessa osallisuus on vahvasti läsnä. Yhteisötaiteessa osallistujien kesken korostuu erityisesti kommunikointi ja vuorovaikutus. Yhteisötaiteen pyrkimyksenä voidaan pitää myös muutoksen luomista tai huomion kiinnittämistä yhteisön elinoloihin. Tärkeänä seikkana pidetään osallistujien tapaa ja kykyä osallistua. Lisäksi hyvänä asiana pidetään mahdollisuutta osallistua toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen sen kaikissa vaiheissa. (Branderburg 2008, 36.)

Toimijuus on toinen keskeinen käsite, joka nousi esiin vanhuksille suunnattujen interventioiden käytänteissä, joihin liittyi vahvasti vanhuksen itsemääräämisoikeuden toteutuminen. Toimijuutta voidaan tarkastella toimintakyvyn käsitteen kautta. Se on yleisesti käytössä oleva käsite arvioitaessa ikääntyneen voimavaroja. Jyrkämä (2007) on nostanut toimintakyvyn rinnalle toimijuus-käsitteen. Toimijuudessa korostuvat ikäihmisen aktuaalinen eli käytössä oleva toimintakyky hänelle merkityksellisessä ja olemassa olevassa ympäristössä. Toimijuus muodostuu iästä, ikäryhmästä, paikasta, tilasta ja ajankohdasta sekä näihin kytkeytyvistä toimijuuden modaliteeteistä osata, kyetä, täytyä, voida, haluta ja tuntea. Toimijuudessa korostuu ikäihmisen subjektius, koska se kuvaa paremmin yksilön koettua, odotettua, tulkittua ja ennakoitavaa toimintakykyä. Sosiaaligerontologinen lähestyminen vanhustyössä katsoo ja arvioi toimintakykyä juuri toimijuuden näkökulmasta. (Jyrkämä 2007, 206–207.)

Ympäri vuorokautisen hoidon yksikössä asukkaan osallisuutta ja toimijuutta voidaan vahvistaa ja parantaa hoito- ja palvelusuunnitelman laatimisella ja siihen kirjatun tie-

don säännöllisellä hyödyntämisellä. Hoito- ja palvelusuunnitelma huolellisesti laadittuna yhdessä moniammatillisen työryhmän, vanhuksen ja omaisten kanssa, luo toteutuessaan edellytykset hyvän arjen toteutumiseksi. Ikääntyneen laadukas hoito ja palvelu voi perustua ainoastaan huolella laadittuun kokonaistilanteen kartoitukseen, jossa osallisuus ja toimijuus huomioidaan. Hoito- ja palvelusuunnitelmalla on juridinen perusta, sillä asiakirjan laadintaa ohjaavat lait sisältävät velvoitteita suunnitelman laatimiseen ja sisältöön. Hoito- ja palvelusuunnitelmassa tulee määritellä ja kirjata asiakaskohtaiset palvelutarpeet, tavoitteet ja toimenpiteet, joiden avulla tavoitteisiin päästään. Hoito- ja palvelusuunnitelma on keskeinen työväline kaikille osapuolille. (Valvira 2012, 24.) Liikanen (2010) korostaa, että hoito- ja palvelusuunnitelmiin tulee kirjata asiakkaan kulttuuritarpeet, yksilölliset toiveet ja toteutus. Hän toteaa omahoitajan olevan avainasemassa huolehtimaan asiakkaan kulttuurisista, taiteellisista, fyysisistä ja henkisistä tarpeista. (Liikanen 2010, 17.)

2.6 Voimavaraisuus arjessa

Käsite voimavaraisuus (empowerment) pitää sisällään monia näkökulmia, kuten voimaantuminen, voimavarat, voimavaraistuminen ja valtaistuminen. Voimavaraisuus saa sisältönsä arjessa. Nämä ovat käsitteitä, joiden avulla tuetaan siirtymää kohdeasiakkuudesta subjektin aseman haltuunottoon, omiin valintoihin ja itsenäisenä ihmisenä elämiseen hyvinkin korkeassa iässä. Voimavaraisuus tarkoittaa myös fyysisistä ja sosiaalista toimintakykyä, jonka avulla vanhus voi toteuttaa monenlaisia toiveitaan. On tärkeää tukea vanhuksen positiivisen mielialan säilymistä, uskoa itseän ja olemassa oleviin mahdollisuuksiin. Sosiaalinen osallisuus ja voimavaraisuus liittyvät tästä näkökulmasta läheisesti toisiinsa. Voimavarojen käyttöön ottamista voidaan tukea muun muassa innostamalla vanhusta osallistumaan päivätoimintaan, kerhoihin, liikuntahetkiin ja yleisesti kiinnostumaan ympäristön tapahtumista. Sosiaalisen toimintakyvyn tukeminen ja sen kautta voimavaraistuminen arjen elämisen maailmassa tarkoittaa vanhuksen itseluottamuksen, itsetunnon, oman tahdon ja itsellisyyden kunnioittamista. (Haverinen 2008, 228–231.)

Yhteisö- ja kuvataideinterventioiden tarkoituksena on luoda mahdollisuuksia itseilmaisulle ja omien jäljellä olevien voimavarojen käyttämiselle. Hakonen (2008) korostaa miten mielekästä ja merkityksellistä toimintaa voi hahmottaa intensiteetin ja tavoitteellisuuden mukaan esimerkiksi ajankäyttönä, harrastus- ja virkistystoimintana tai taide- ja kulttuuritoimintana. Kyseinen toiminta vahvistaa ja aktivoi tunteita, vuorovaikutusta sekä kokemusten vaihtoa. Voimavaralähtöinen lähestymistapa vanhustyössä huomioi ja ottaa käyttöön vanhuksen jäljellä olevat voimavarat. Vanhustyössä voimaantumisen edellytyksenä on yhdessä etsiä ja löytää vanhuksen omat voimavarat ja auttaa häntä ottamaan ne käyttöön. (Hakonen 2008, 141.) Kaikki mitä ihminen osaa, voi, tai jaksaa tehdä ja mikä tuottaa mielihyvää ja onnistumisen tunteita ovat voimavaroja. Voimavarat voivat olla ihmisessä itsessään, tai niitä voi löytyä lähiympäristöstä. Edellä mainitut sisältävät sekä fyysisiä, että sosiaalisia voimavaroja. Sosiaalisia voimavaroja ovat sosiaaliset taidot, joita myös muodostuu ihmissuhteiden tarjoaman tuen avulla. Psykkiset voimavarat ovat ihmisellä itsellään, kuten kognitiiviset taidot, tunnetaidot, motivaatio ja itsetuntemus. (Leino 2011, 93–94).

Voimavaralähtöinen lähestymistapa vanhustyössä näkee vanhuksen aktiivisena toimijana ja subjektina. Arvolähtökohtaisesti ihminen on pätevä ja ihmisellä on mahdollisuus jatkuvaan kasvuun, oppimiseen ja eheytymiseen. Painopisteenä on palvelunkäyttäjän itse määrittelemät eli omat ja lähiyhteisönsä voimavarat. Mittaristossa käytetään kvalitatiivisia mittareita ja omaisten osuus nähdään tärkeänä. Arki ja elämäntapa nähdään jatkumona, jossa arjen kulttuurisuus toteutuu. Työote tulee olla kokonaisvaltainen ja huomiota kiinnitetään myös onnistuneisiin hetkiin niin puheissa kuin teoissa. (Suomi 2008, 118.)

Taide- ja kulttuuritoiminta voivat merkittävästi vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin ja lisätä voimaantumista. Prosessi edellyttää Leinon (2011) esittämää voimavarojen etsimistä. Hyyppä ja Liikanen (2005) korostavat puolestaan luovien keinojen avulla uusien resurssien ja käyttämättömien kapasiteettien löytymistä. Valtaistaminen voi tapahtua osallistamalla kulttuuritoimintaan, jolle asetetaan sosiaalisia tavoitteita. Tässä yhteydessä henkilön valtaistamisella tarkoitetaan sitä, että osallistamalla kulttuuri- ja taidetoimintaan, sillä voidaan vahvistaa osallistujan elämäntapa- ja elämäntaitoja ja lisätä kykyä käsitellä ja selviytyä ongelmista. Valtaistamista pidetään yhtenä terveyden edistämisen menetelmistä. (Hyyppä ja Liikanen 2005, 124.)

Leino (2011) kuvaa voimaantumista omakohtaiseksi tapahtumaksi, jossa hyvinvointi rakentuu ihmisen omista lähtökohdista. Näin ollen, mikäli ihminen voi voimaantua omista lähtökohdistaan tietyssä kontekstissa, voimaantumisen kokemusta seuraa mitä todennäköisemmin kokemus hyvinvoinnista. Vaikka voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi, sitä tapahtuu myös erilaisissa sosiaalisissa prosesseissa. Tästä syystä vuorovaikutus muiden kanssa on merkittävä voimaantumiseen vaikuttava tekijä. Voimaantuminen ei myöskään onnistu ylhäältä alaspäin, vaan yhteistyön hengessä. Voimaantumista tapahtuu aktiivisen osallistumisen ja dialogisen vuorovaikutuksen kautta. Huomiota tulee kiinnittää toimintaympäristön sosiaalisiin rakenteisiin ja olosuhteisiin, kuten ilmapiiriin avoimuuteen ja toisten arvostamiseen. Tästä syystä voimaantuminen voi olla jossakin ympäristössä todennäköisempää kuin toisessa. (Leino 2011, 94).

3 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA SEN PERUSTELU

Tämä opinnäytetyö toteutetaan tutkimuksena, joka kuvaa ja selvittää vanhusten keskuudessa toteutetun yhteisö- ja kuvataidetoiminnan toteuttamista ja sen mahdollista vaikuttavuutta. Kehittämishanke ja tähän liittyvä etnografinen tutkimus kohdistuvat ympärivuorokautisen hoivan ja hoidon vanhuksiin ja heidän arjen todellisuuteensa. Tutkimuksessa halutaan kiinnittää huomio vanhuksen pätevyyteen, osaamiseen ja vahvuuksiin ottaen huomioon ympäristön voimavaraistava rooli. Erityisesti monimuotoisilla luovilla ja kulttuuripainotteisilla työmuodoilla on onnistuttu tukemaan vanhusten toimintakykyä ja voimavaroja. (Näslindh-Ylispangar 2012, 201.) Hankkeessa käytettävillä yhteisö- ja kuvataiteen menetelmillä pyritään tuomaan myönteistä muutosta ikääntyneen arkeen yhdessä taiteilijoiden ja henkilökunnan kanssa. Yhteisö- ja kuvataidetoiminnan avulla tavoitellaan myös osallisuuden, itseilmaisun, toimijuuden, voimaantumisen toteutumista yksilöllisesti, ja yhteisöllisyyden toteutumista arjen käytännöissä.

Tutkimustehtävänä on selvittää ja kuvata, miten ikäihminen kokee yhteisö- ja kuvataidemenetelmien vaikuttavan hänen arkeensa ja onko yhteisötaiteen interventioilla jatkossa vaikutusta ikäihmisen arjessa tapahtuvaan hoitokulttuuriin?

Tutkimustehtävät:

1. Selvittää ja kuvata, mitä merkityksiä yhteisö- ja kuvataiteen interventioihin osallistuneet ikäihmiset antavat toiminnasta?
2. Selvittää ja kuvata, mitä merkityksiä yhteisö- ja kuvataiteen interventioista on havainnoinnin ja valokuvaelisaation avulla tulkittavissa?

4 TUTKIMUSMENETELMÄ

4.1 Etnografia ja autoetnografia

Laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus soveltuu parhaiten tämän kehittämishankkeen lähestymistavaksi. Etnografinen tutkimus on yksi laadullisen tutkimuksen alalajeista ja soveltuu ihmisten ja heidän toimintansa tutkimiseen. Tämän tutkimuksen erityispiirteet vastaavat etnografiselle tutkimukselle asetettuihin kriteereihin ja näin ollen tukevat tämän tutkimuksen toteuttamista parhaiten. Tämä tutkimus tapahtuu tutkittavien luonnollisessa ympäristössä, paikassa, jossa he elävät omaa arkeaan. Tutkija on aktiivinen toimija ja aineiston kerääjä ollen vuorovaikutussuhteessa tutkittaviin. Tutkijan huomio keskittyy tutkittavien näkökulman, merkityksien ja näkemysten tavoittamiseen. Tutkimuksen kautta halutaan saada mahdollisimman kokonaisvaltainen ja syvälinen ymmärrys tutkittavasta ilmiöstä. Tarkoituksena on kehittämishankkeen avulla tuottaa uutta tietoa ja ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimus etenee käytännöstä teoriaan (induktio). (Kananen 2014, 18–22.) Etnografiselle tutkimukselle on tyypillistä, että se tuottaa tietoa ja tulkintoja yhteisöstä ja kulttuurista (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 90). Kananen (2014) mukaan etnografisessa tutkimuksessa ilmiöstä käytetään nimitystä kulttuuri. Tutkimuksessa halutaan tutkittavan kulttuurin

osalta selvittää, mistä tekijöistä ilmiö koostuu ja mikä on tekijöiden välinen riippuvuussuhde. Ilmiöstä halutaan saada kokonaiskuva, käsitys, ymmärrys ja tähän päästään vain kulttuurissa olevien ihmisten kautta, tekemällä havaintoja tai teemahaastattelulla. Etnografinen tutkimus edellyttää kriteerinään, että ilmiötä ei tunneta, ilmiöstä ei ole teorioita ja tutkimuksia. Tällöin voidaan käyttää triangulaatiota eli monimene-
telmällistä tutkimusstrategiaa, jotta ilmiöstä saadaan jo yllämainittu syvälinen ymmärrys ja hyvä kokonaiskuvaus (holistinen). (Kananen 2014, 26–28.)

Etnografia tutkimusmenetelmänä ja tähän läheisesti liittyvä autoetnografinen tutkimusote osoittautuivat soveltuvimmaksi tavaksi saada tietoa kohteena olevasta tutkittavasta kulttuurista (ilmiöstä). Autoetnografian ”autenttisuus” voidaan Hämeenaho (2014) mukaan nähdä osallistuvan havainnoinnin vahvimpana muotona, jossa tutkija ei vain mene kentälle, vaan liittyy itse oleellisesti kenttään tutkivansa kulttuurisen ilmiön aktiivisena toimijana (Hämeenaho 2014, 91).

Etnografia soveltuu tämän tutkimuksen menetelmäksi, koska tutkimuskohde täyttää edellä mainitut etnografisen tutkimuksen kriteerit. Etnografia soveltuu myös parhaiten kehittämishankkeeseen liittyvien ihmisten toiminnan, elämämaailman ja sen merkitysten kuvaamiseen ja heistä kirjoittamiseen. Pyrkimyksenä ei ole yleistää, vaan saada ilmiöstä syvälinen ymmärrys sekä kokonaiskuva. Onnistuakseen tämä vaatii pitkäaikaista havainnointia aidossa kontekstissa eli tutkittavien arjessa tapahtuvien interventioiden osallistumista, mukana elämistä ja omakohtaista kokemista. Lisäksi tutkija itse toimii tutkimusinstrumenttina keräten tietoa ja päättäen mitä kysyy, keneltä kysyy ja miten paljon tutkimusaineistoa kerää. Kysymykset ovat joko avoimia tai teemallisia. Aineistoa pyritään keräämään tässä tutkimuksessa erilaisilla tiedonkeruumenetelmillä. Tutkija havainnoi ja on osallisena kulttuurissa kokeakseen ja ymmärtääkseen tutkimuskohteensa ajattelu- ja toimintamaailmaa, suodattaen itsensä kautta kokemaansa. Tavoitteena on saada ymmärrys ilmiöstä ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä niiden välisistä suhteista. (Kananen 2014, 23–24.) Esimerkiksi vanhusten ympärivuorokautisessa hoidossa korostuu aina asiakkaan riippuvuussuhde palvelun tarjoajaan.

Kehittämishankkeen tutkimuskohteessa uuden tiedon saamisen erityispiirteenä on autenttisuus, ainutkertaisuus ja hetkellisyys, missä tulkittavan tiedon kerääminen toteutetaan osallistuvan havainnoinnin avulla. Tutkimukseen osallistuvan kohderyhmän

aistillinen ja fyysinen toimintarajoitteisuus vaikuttavat siis oleellisesti tiedonkeruun menetelmän valintaan. Etnografia vastaa parhaiten tätä vaatimusta. (Kananen 2014, 26–28.)

Tässä tutkimuksessa korostuu myös yksi osallistuvan havainnoinnin erityispiirre, joka etnografisessa tutkimuksessa on Emic-näkökulma, joka tarkoittaa, että havainnoinnin menetelmässä korostuu tutkittavien edustaman kulttuurin sisäpuolinen ymmärrys ja näkökulma. Tämä edellyttää osallistumista tutkittavien arkeen. Osallistuminen vaatii syvällistä tarkkailua kulttuurin sisäisen näkökulman ja yhteisöllisen kokemuksen saamiseksi. (Marttila 2014, 379–380.)

Kehittämishanke on etnografiselle tutkimusotteelle tyypillisesti pitkäkestoinen, jonka aikana tutkija on vahvasti läsnä tutkittavassa kulttuurissa. Tavoitteena on löytää ilmiön sisin, niin sanottu syvin olemus, eli mistä ilmiössä on kyse. Tässä tutkimuksessa tähän pyritään triangulaation avulla. Etnografinen tutkimus ei tavoittele muutosta, vaan pyrkii tuomaan tutkimuskohteen kulttuurista mahdollisimman hyvän kirjallisen kuvauksen. (Kananen 2014, 28, 50, 52.)

4.2 Aineistojen keruu

Kehittämishankkeen aikana toteutettiin kohderyhmän kanssa kaikkiaan 14 taideinterventtiä, jotka kaikki olivat kestoltaan noin kaksi tuntia. Keräsin tutkimusaineistoa osallistuvalla havainnoinnilla, tutkimuspäiväkirjaa pitämällä, valokuvaamalla, videoimalla ja osallistumalla itse toimintaan. Tutkimuspäiväkirja eli havainnointimuistiinpanot muodostuivat ajalliseen järjestykseen toiminnan alusta toiminnan loppuun. Konkreettisia kirjauksia oli tapahtumien aikajärjestys, mukana olleet osallistujat, toimintamuodot ja välineet, osallistumisen kiinnostus ja kehonkielen havainnointi (ilo, nauru, innostuminen, neutraali, tylsistyminen), toiminnan soveltuvuuden osuvuus, syntynyt vuorovaikutus / keskustelu yksilöllisesti ja ryhmässä, vuorovaikutus taiteilijan kanssa, yksilöllisten voimavarojen esille nouseminen, yhteisöllisyyden kehittyminen sekä interventtioiden tunnelma eli niin sanottu tunneilmasto.

Autoetnografisessa tutkimusotteessa tutkija on aktiivinen toimija ja ottaa osaa tutkimensa kulttuurin osa-alueisiin tehden havaintoja kulttuurin jäsenistä ja toiminnasta. Tämä mahdollistuu tutkijan aktiivisen toimijaroolin kautta. (Fingerroos & Jouki 2014, 90–91.) Tutkijan roolin ohella olin usein myös aktiivinen toimija, innostaja ja osallistuin toteutukseen muun muassa avustamalla osallistujia taidetoiminnan eri vaiheissa. Tämä osaltaan vaikeutti havaintojen tekemistä samanaikaisesti muiden osalta. Interventioissa, joissa tein osallistuvaa havainnointia, oli vaihtelevasti mukana kolmesta kymmeneen vanhusta (informanttia) ja tilanteen mukaan molemmilta osastoilta kaksi hoitajaa.

Ympäri vuorokautisessa hoidossa ja hoivassa olevat vanhukset ovat informantteina kyselyjen tai haastattelujen suhteen haastavuudeltaan varsin marginaalinen ryhmä. Marginaalisuudella viitataan tässä yhteydessä ikääntyneen hauraaseen toimintakykyyn (ks. 3.2). Monimuotoisten ja yksilöllisten aistitoimintojen ja erilaisten fyysisten rajoitteiden vuoksi heidän on vaikea osallistua tutkimuksiin. Muun muassa tästä syystä heidän äänensä palvelujen käyttäjinä ja vastaanottajina jää tutkimustuloksissa varsin vähäiseksi. Tarvitaan uusia tutkimusmetodeja, jotka sopivat paremmin haasteellisen ja marginaalisen ihmisryhmän tutkimiseen. Valokuvaus ja videointi teknisenä apuna ja näihin liittyvä valokuvaelisitaatio tarjoavat ratkaisun tähän metodiseen ongelmaan. Valokuvaelisitaatiolla tarkoitetaan tutkimusmenetelmällistä tapaa kerätä aineistoa, jossa kuvan avulla pyritään saavuttamaan jotain sellaista, jota muuten olisi mahdotonta saada tai tavoittaa. Kyseessä voi olla tilanne, jossa informanttien kyky ilmaista itseään on huomattavasti rajoittunut. (Koskela 2014, 212–213.)

Yhteisö- ja kuvataiteella oli interventioiden osallistuvassa havainnoinnissa merkittävä ja perusteltu tarkoitus. Ympäri vuorokautisessa hoidossa olevien vanhusten tutkimista kyselyjen ja haastattelujen avulla pidetään ongelmallisena, sillä asukkaat ovat informantteina varsin marginaalinen ryhmä ja tässä yhteydessä erityisen hauraita toimintakyvyltään. Valokuvaelisitaatio-menetelmän käyttäminen haastattelujen tukena antaa kattavamman informaation tutkittavasta ilmiöstä. Tarkoituksena oli kerätä ja saada mahdollisimman monipuolisesti aineistoa mukana olleiden vanhusten osallistumisesta, toimijuudesta, itseilmaisun tasosta sekä yhteisöllisyyden vaikuttavuudesta. Tutkimusaineiston keräämiseen kuului kaikkien kokoontumiskertojen eri tilanteiden ja tekemisen valokuvaus, videointi ja tutkimuspäiväkirjamerkinnot. Tätä aineistoa käytin

valikoidusti materiaalin runsauden vuoksi tutkimusmenetelmänä kolmen vanhuksen haastattelussa sekä myöhemmin ryhmähaastattelussa. Tarkoitukseni oli haastatella useampaa vanhusta, mutta toiset osallistujat sairastivat eri vaiheissa etenevää muistisairautta, joten heidän haastattelunsa jälkikäteen valokuvaelisitaatio-menetelmällä ei olisi ollut tarkoituksen mukaista. Heidän osallistumiseensa liittyvä havainnointi toteutui parhaiten kyseisenä hetkenä itse tilanteessa.

4.3 Aineistojen analysointi

Etnografisessa tutkimuksessa aineiston analyysi muodostuu tiedonkeruun ja analyysin sykleistä. Laadullisessa tutkimuksessa, jota etnografinen tutkimusote edustaa, tutkija kerää aineistoa vaiheittain ja perehtyy siihen huolella. Jo kerätty aineisto voi nostaa esiin uusia kysymyksiä, johon seuraavaksi kerätty aineisto voi tuoda vastauksia ja jotta taas uusiin tutkimuspolkuihin. Sykleittäin kerätyn aineiston käsittely tapahtuu sisältöanalyysin avulla. Aineisto eritellään ja yhdistellään uudeksi tulkinnaksi. (Kananen 2014, 111–113).

Osallistuvan havainnoinnin osalta aineistoa kertyi runsaasti: 152 valokuvaa ja 95 videotosta. Videomateriaalin katsoin ja kuuntelin sekä kirjasin tutkimuspäiväkirjatyyppisesti ylös havainnot, joita myöhemmin vertasin samasta tilanteesta tekemiini tutkimuspäiväkirjamerkintöihini. Valokuvien avulla etsin yhtäläisyyksiä sekä tein uusia havaintoja ja kirjasin havaintoni muistiin. Aineisto käsitti myös kolmen vanhuksen haastattelun sekä ryhmähaastattelun. Jokaisen yksilöhaastattelun osalta nauhoitettua keskustelua kertyi noin tunti. Litteroin nauhoitteet eli muutin keskustelun kirjalliseen yhteismitalliseen muotoon pystyäkseni käsittelemään koko aineistoa samalla menetelmällä (Kananen 2014, 112–113). Ryhmähaastattelu ei tuottanut litteroitavaa aineistoa, koska vanhusten puheet eivät kantautuneet sanelukoneeseen. Tästä on tarkemmin kohdassa 6.4 yksilö ja ryhmähaastattelujen toteuttaminen.

Aineiston keruu pohjautui menetelmätriangulaatioon, joka soveltuu etnografiaan luontevasti, koska ilmiön ymmärtäminen vaatii eri näkökulmien peilaamista ja erilaisia menetelmiä. Aineiston analyysi oli varsin haastavaa sen monimuotoisuuden vuoksi.

Tämän jouduin toteamaan jo aineiston keruun alkuvaiheissa. Aineistoa oli analysoida, tulkittava ja kytkettävä teoriaan kenttätöiden eri vaiheissa. Aineiston keruu ja analyysi limittyivät ja kiehtoutuivat toisiinsa koko kenttätöiden ajan antaen uusia teemoja ja polkuja ilmiön ymmärtämiseen ja kuvaamiseen. Koko aineiston käsittelyyn käytin sisältöanalyysiä. Litteroinnin jälkeen erittelin eli hajotin aineiston eri asiasisältöihin. Tämän jälkeen luokittelin aineiston etsien aineistoista yhteneväisyyksiä eli oman tulkintani mukaan samaa tarkoittavia ilmaisuja haastatteluaineistosta sekä osallistuvan havainnoinnin tuottamasta aineistosta. Seuraavaksi yhdistin luokat uudeksi tulkinnaksi oman näkemykseni mukaisesti. Tätä seurasi johtopäätökset, joista olen pyrkinyt tekemään mahdollisimman hyvän kirjallisen kuvauksen. (Kananen 2014, 112–113, 132.)

4.4 Etnografisena tutkijana omassa työyhteisössä

Tutkijana tiedostin, että oma taustani ja elämäni aikana kertynyt kokemus- ja näkemysmaailma, omat arvot ja käsitykset ovat aina tavalla tai toisella vaikuttamassa tutkittavaan ilmiöön ja sen tulkintaan. Lisäksi Ruotsalan (2005, 53) mukaan kaikki tutkijan taustatekijät ja moraaliset, eettiset ja ideologiset arvonsa sekä sitoumuksena toimivat ikään kuin tutkimuksen suotimina ja vaikuttavat myös hänen tekemään tulkintaansa.

Sosionomi YAMK -opiskelijana ja kehittämishankkeen tutkijana katson kehittämistoimintaa myös sosiaalipedagogisten silmälasien kautta, eli oman ammatillisen tieteenalan käytäntöjen ja teorioiden näkökulmasta. Myös tämä on osaltaan vaikuttamassa niihin tulkintoihin, joita tässä kehittämistutkimuksen raportoinnissa esitän.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Kehittämishankkeen kohderyhmän ja toimintaympäristön kuvaus

Ympäri vuorokautinen hoiva ja hoito kohdennetaan pääsääntöisesti ikääntyneille, vanhuuseläkkeellä oleville henkilöille, jotka tarvitsevat runsaasti ympärivuorokautista

hoivaa, tukea ja hoitoa. Lähtökohta ympärivuorokautisen hoivan saannille on, että kaikki mahdolliset kotona asumista tukevat palvelut on käytetty ja arvioitu. (Kangasalan vanhuspalvelujen kehittämissuunnitelma ja toimenpideohjelma 2014–2020.)

Henkilölle järjestetty hoito on laitoshoidon aina, kun hoito on järjestetty sairaalan tai terveyskeskuksen vuodeosastolla. Niiden lisäksi laitoshoidon on hoito vastaavassa sosiaalihuollon laitoksessa, kuten vanhainkodissa, kehitysvammaisten erityishuollon keskuslaitoksessa ja päihdehuoltolaitoksessa. Sosiaalihuollon laitokselle on tunnusomaista, että siellä annetaan hoitoa, kuntoutusta ja ylläpitoa erityistä huolenpitoa vaativille henkilöille, jotka eivät tarvitse sairaalahoitoa, mutta jotka eivät selviä kotona tai muussa avohoidossa säännöllisten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen järjestämisestä huolimatta. (Asetus avohoidon ja laitoshoidon määrittelyn perusteista 2009, Liite 1.)

Kehittämishankkeen fyysinen kohde liittyy Kangasalan kunnan vanhuspalvelujen yksikköön nimeltä Rekola-koto. Osastot 2A ja 2B sijaitsevat 70-luvulla rakennetussa osassa kyseistä kiinteistöä. Osastot ovat ajan henkeen tyypillisiä ja laitospäisiä, joissa pitkien käytävien varrella on asukkaiden huoneet, WC:t, hygieniatilat, lääkehuone, henkilökunnan toimisto ja vaatevarasto. Interventioiden toimintaympäristönä toimii hankkeessa mukana olevien kahden osaston (2A ja 2B) yhteinen päiväsalin. Päiväsali toimii myös osan asukkaista ruokailutilana. Ruokailupöytiä on kolme. Lisäksi tilassa on sähköpiano. Tilaan pääsee salin molemmilta puolilta. Tilan päädyssä on koko seinän mitalta ikkunoita, joista näkymä avautuu sisäpihalle. Päiväsalista on kulku kolmeen asukashuoneeseen sekä siivouskomeroon. Päiväsali on avointa tilaa, jonne kantautuu erilaisia ääniä osastoilla tapahtuvista arjen toiminnoista sekä henkilökunnan että vieraiden kulkemisista eri osastoille.

5.2 Arki ympärivuorokautisessa hoidossa

Kehittämishankkeen avulla luodaan mahdollisuuksia toimintatapojen muutokseen, sosiokulttuuriseen suuntaan. Pyrkimyksenä on vanhuksen itsemääräämisoikeuden toteutuminen, luomalla mahdollisuuksia osallistumiseen, toimijuuteen, itseilmaisuun ja näi-

den kautta voimaantumisen kokemukseen. Lähtökohtana on vanhuksen olemassa olevien voimavarojen tukeminen, joka konkretisoituisi autenttiseksi toiminnaksi yhteisön arjessa. Kyseessä on vanhuksen arjen todellisuus, jossa hän elää elämäänsä ympärivuorokautisessa hoidossa. Ympärivuorokautisessa hoidossa olevat vanhukset tarvitsevat eritavoin tukea, apua ja asiantuntemusta oman arkensa sujumisen ja hyvinvointinsa parantamisessa. Hämäläinen ja Kurki (1997) kirjoittavat, miten ihmisen arki on sosiaalityön keskiössä, sillä arkielämän eläminen on sosiaalisen todellisuuden rakentamista sekä ihmisen itsensä, että yhteisön osalta. Merkittävästi muuttuneissa elämäntilanteissa elävien ihmisten subjektiivisuuden ja elämänhallinnan tukeminen, heidän auttamisensa itsepuun ja yhteistoimintaan arjen ongelmien kohtaamisessa sekä ratkaisemisessa on ensiarvoisen tärkeää. (Hämäläinen & Kurki 1997, 126.)

Arki ikäihmisen omassa kodissa on erilainen verrattuna arkeen ympärivuorokautisen hoivan ja hoidon yksiköissä. Ympärivuorokautisen hoivan yksiköissä arki muodostuu organisaation palvelujärjestelmään luoduista arvoista, normeista, käytänteistä, aikatauluista ja päivittäin toistuvista rutiineista. Sillä, millainen arki on ja millaiset arjen käytännöt sitä muovaavat, on suuri merkitys yksittäiselle henkilölle, jonka arkeen tämä kaikki tavalla tai toisella vaikuttaa. Hämeenaho (2014b) hyvää arkea koskevassa kirjoituksessaan toteaa, että arki on hyvinvoinnin kannalta ensisijaisen tärkeä osa elämää. Pitkällä aikavälillä tapahtuva kulttuurinen eli koko palvelujärjestelmän perustan ja toteutuksen muuttavat uudistukset edellyttävät yhteistä näkemystä siitä, mihin pyritään ja miksi. Tietoa ja kehittämisideoita tulee kerätä kaikilta palvelujärjestelmiin liittyviltä toimijoilta, niin palveluiden käyttäjiltä kuin niihin oikeutetuilta. Kokemukset ja arjessa rakentuvat merkitykset ovat osa sitä tietoa mitä tarvitaan, jotta voidaan ymmärtää palvelutarpeita ja palvelujen merkitystä arjessa. Tässä myös asiakasnäkökulman esiinsaaminen on erityisen tärkeää, jotta saadaan tietoa nykyisen järjestelmän vahvuuksista ja heikkouksista. (Hämeenaho 2014b [www-sivut](#).) Tässä kehittämishankkeessa kerätään tietoa yhteisötaiteen tuomista merkityksistä vanhusten arjessa heidän kokeminaan osana yhteisön tarjoamia palveluita. Palvelujärjestelmän tulee huomioida palvelutarpeita monipuolisesti ja kerätä asiakaspalautteita säännöllisesti kaikilta osallisilta. Palveluita tulee myös lähteä kehittämään saatujen asiakaspalautteiden pohjalta ja palvelunkäyttäjien näkökulmasta.

6 TAIDEINTERVENTIOT JA OSALLISTUVA HAVAINNOINTI

6.1 Luovasti yhdessä – yhteistyö käynnistyy

Yhteistyö kolmannen sektorin toimijan Kulttuurikeskus PiiPoon kanssa käynnistyi TATKU2 -hankkeen ”Taiteesta työtä ja kulttuurista hyvinvointia” jatkohankkeen toteutuksella. Toiminnan kohteeksi valittiin Rekola-kodon ympärivuorokautisen hoidon kaksi osastoa. Hanke käynnistyi tammikuussa 2015 henkilökunnalle suunnatulla yhteisötaiteen koulutuksella. Vanhusten kanssa tapahtuvat interventiot alkoivat helmikuussa 2015. Rekola-kodossa toteutettu kulttuurihanke sai nimekseen ”Luovasti yhdessä”. Nimi kuvasti pyrkimystä luovuuden herättelyyn yhteisö- ja kuvataiteen avulla sekä yhdessä tekemisen merkityksen korostamista hyväksi koetun arjen ja siihen liittyvien kokemusten näkökulmasta.

TATKU2 -hankkeen yleisenä tavoitteena ja lähtökohtana oli tuottaa vaikuttavaa ja innostavaa kulttuuri- ja taidetoimintaa, jossa toiminnan toteuttamisen perustelut ja tavoitteet nousevat kyseessä olevan organisaation omista tavoitteista ja strategioista. Tärkeänä sisällön suunnittelussa pidettiin sitä, että kulttuuritoiminta on realistista ja sen juurtuminen ja jatkuvuus olisi mahdollista myös hankkeen päättymisen jälkeen. Hankkeen koulutuksellisenä tavoitteena oli tehdä tutuksi kulttuuritoiminnan mahdollisuuksia ja tuottaa mukana olevalle henkilöstölle omakohtaisia kokemuksia ja elämyksiä taidelähtöisen toiminnan parissa uusien toimintatapojen löytämiseksi sekä tukea vanhusten, omaisten ja henkilökunnan yhteistoimintaa ja vuorovaikutusta. (Kuitu 2014.)

Työyhteisökohtaiseksi ensimmäiseksi tavoitteeksi sovittiin henkilökunnalle järjestettävästä kolmesta saman sisältöisestä noin kahden tunnin mittaisesta luovuutta herättävästä koulutuksesta, johon osastojen työntekijät vuorollaan osallistuivat. Tarkoituksena oli madaltaa kynnystä osallistua jatkossa yhteisö- ja kuvataidetoimintaan, koska yhteisötaidetoiminta oli henkilökunnalle sanana ja toimintamuotona vieras. Henkilökunta osallistui koulutukseen aktiivisesti. Koulutuksen toteutti yhteisötaiteilija, joka myös myöhemmin yhdessä kuvataiteilijan kanssa toteutti vanhuksille tarkoitetut yh-

teisötaiteen interventiot. Hankkeen toteutuksen menetelminä ovat yhteisötaiteen osallistavat menetelmät, kuten draama, ikäsirkus, nukketeatteri, esineteatteri, pantomiimi sekä kuvataide (grafiikka, monotypia, omakuva, maalaus, muovailu). Myös muistelu kuului interventioiden toimintamuotoihin.

Työyhteisön taholta tärkeänä tavoitteena hankkeen aikana oli rikastuttaa asukkaiden arkea ja lisätä asukkaiden ja hoitohenkilökunnan yhdessä tekemisen hetkiä yhteisötaiteen osallistavien menetelmien ja kuvataiteen avulla. Tärkeänä näkökulmana pidettiin myös sitä, että interventioihin osallistuva hoitohenkilökunta näkee vanhuksen erilaisissa arjen tilanteissa eli aktiivisena osallistujana ja kulttuurin tekijänä eikä vain hoidettavan roolissa. Interventioiden kuluessa hoitajilla oli mahdollisuus nähdä, kokea ja havainnoida asukkaan osallistumista, toimijuutta, kykyjä, voimavaroja, persoonallisia ominaisuuksia ja ainutlaatuisuutta. Hoitohenkilökunnan säännöllinen osallistumisen mahdollistettiin työvuorosunnittelulla. Interventioiden tavoitteena oli monipuolisesti tuoda vaihtelua asukkaiden iltapäivään ja rikastuttaa arjen kokemista. Tarkoituksena oli, että hankkeen päättymisen jälkeen hoitohenkilökunnalla olisi menetelmällisiä ”työkaluja” kulttuuri- ja taidetoiminnan järjestämiseen.

6.2 Yhteisö- ja kuvataidetoiminnan kulku viikosta viikkoon

Tämä luku käsittelee yhteisötaide- ja kuvataidetoiminnan käytännön toteutusta, joka perustuu interventioiden autenttisiin tilanteisiin ja hetkiin. Näissä tilanteissa keräsin aineistoa havainnoimalla, päiväkirjamerkinnöin, valokuvin ja videoimalla. Toiminnan kuvaus on kronologisessa järjestyksessä. Mukana on omia tulkintojani, jotka perustuvat keräämäni havainnointimateriaaliin osallistujien osallistumisen asteesta, toiminnan vaikutuksen näyttäytymisestä muun muassa osallistujan reaktioissa, kehonkielessä tai sanallisessa ilmaisussa.

Asukkaille suunnattujen interventioiden kokoontumispäiväksi oli sovittu maanantait ja kellon ajaksi 14.00–16.00, jonka väliin sijoittui asukkaiden kahvitaukio. Työyhteisössä oli pohdittu miten täyttää ns. ”kuollut tunti”, joka ajoittui välille 15.00–16.00, jolloin interventiot poistivat tämän pulman maanantaipäivien osalta. Ajatuksena oli,

että hoitajat saisivat osallistumisensa myötä kulttuuriosaamista sekä sitoutumista toteuttamaan yhteisöllistä toimintaa myös muina päivinä. Työyhteisössä oli sovittu kerrallaan kahden hoitajan osallistumisesta interventioihin molemmilta osastoilta.

Hanke käynnistyi 2.2.2015 kuvataiteilijan suunnittelemalla tuokiolla. Paikalle oli tuotu kymmenen asukasta. Käytän sanaa tuotu, koska jokainen ympärivuorokautisessa hoidossa oleva asukas tarvitsee tavalla tai toisella hoitajan apua arjen toimintoihin, ja tässä tapauksessa toimintaan osallistumiseen.

Ensimmäinen kerta

Jokainen yhdessäolon tuokio aloitettiin pienillä yhteisharjoitteilla, jotka kannustivat osallistumaan. Tällaisia olivat muun muassa tutustumisleikit, käsijumput, naurujumput ja kasvojumput. Ensimmäisellä kerralla tartuttiin värikkääseen muovailuvahaan, josta käsissä pyörittelemällä ja muotoilemalla oli tarkoitus työstää yhteisötaiteilijaa muistuttava hahmo. Lähes kaikille asukkaille materiaali ja sen työstäminen oli vierasta. Tekeminen kuitenkin käynnistyi miellelyhtymien kautta, eli pyöriteltiin lihapullia ja kasattiin niitä päällekkäin, kuin rakennettaisiin lumiukkoja. Jokainen osallistuja sai apua hahmon rakentamiseen. Tunnelma oli kannustava ja iloinen. Toisena aiheena oli mieleisestä taidekuvasta leikatun ja paperille liimatun kuvan jatkaminen piirtämällä. Myös piirtäminen tuntui osallistujista alkuun vaikealta, sillä kynnyksen piirtämiseen ja oman luovuuden herättämiseen oli korkea. Kannustusta tarvittiin myös tämän toimintamuodon käynnistämiseksi. Osalta vanhuksista aikaa kului idean syntymiseen, sillä menetelmän ymmärtämisessä ja toteutuksessa oli vaikeuksia. Jokaisen tuokion lopussa yhteisötaiteilija kysyi osallistujalta vuorollaan, mitä kukin piti kyseisestä toimintakerasta. Vastauksista kuvastui yhdessäolon mukavuus, arjen vaihtelevuuden merkitys, elämän sisällön parantuminen ja toiminnan mukanaan tuoma ilo ja hauskuus. Tilanteesta ottamieni valokuvien ja videoiden perusteella osallistujien kertomat olivat myös pääosin samoin tulkittavissa.

Toinen kokoontumiskerta

Toisella kokoontumiskerralla aiheena oli sirkus ja paikalla oli tällä kertaa 12 osallistujaa ja kaksi hoitajaa. Yhteisötaiteilija oli tuonut mukanaan muutamia sirkusvälineitä kuten ”Kukkakepin”, ”Poin” ja erivärisiä huiveja. Tuokio alkoi reippaalla käsi- ja har-

tiajumpalla, joka jatkui äänihuulia hierovaan naurujumppaan. Pientä kannustusta tarvittiin varsinkin muistisairaiden osalta, sillä tehtävä liike unohtui helposti. Jokainen osallistuja pääsi kokeilemaan sirkusvälineitä joko yksin tai avustajan kanssa. Sirkustempuut saivat osallistujien suun hymyyn ja naurahduksia kuului usealta suunnalta. Vaikka välineet olivat osallistujille ennen näkemättömiä, he tarttuivat niihin rohkeasti ja saivat onnistumisen kokemuksesta hyvää mieltä. Tuokioon mahtui ”Poin” pyöritystä, huivien heittoa, ”Kukkakepin” pyöritystä, tasapainottelua ja kepin ylöspäin heittoa parin kanssa. Sirkustemppuilun päätteeksi osallistujia hemmoteltiin sutirentoutuksen avulla. Tuokion lopussa osallistujat saivat kokemuksen patsasharjoituksesta. Reippaasta ja toiminnallisesta tuokiosta huolimatta osallistujat lähtivät rohkeasti mukaan ja jaksoivat yrittää vielä hyvällä menestykselläkin. Toiminnallinen tuokio vaati useampia apukäsiä, jotta jokaista osallistujaa voitiin huomioida myös yksilöllisesti. Sirkustoiminta tuotti osallistujien keskuudessa hämmästelyä, ihmettelyä ja kiinnostusta.

Kolmas kokoontuminen

Kolmannessa kokoontumisessa oli mukana yhdeksän asukasta ja yksi omainen sekä kaksi hoitajaa. Tuokio alkoi tutulla käsijumpalla, jatkui matkimisliikkeillä ja peiliharjoitteella. Yhteisötaiteilijalla oli mukana sirkuspellerekvisiittaa, ja jokainen sai halutessaan pukea kasvoilleen pellen punaisen muovinenän. Punaiset nenät saivat osallistujat iloiseksi ja naurahduksia kuului jälleen sieltä täältä, varsinkin kun osallistujat katsoivat toisiaan. Pelletemaa täydensivät erilaiset peruukit ja eriskummalliset hatut. Kaksi osallistujista ei halunnut pukea kasvoilleen punaista nenää. Muut osallistujat eivät vierastaneet rekvisiittaa, vaan lähtivät leikkiin mukaan. Pellenä olemisen jälkeen yhteisötaiteilija johdatti osallistujat esineteatterin maailmaan. Jokainen sai ottaa salakusta yhden esineen, herättää sen eloon ja esittää tarinan esineen suulla. Tarinoita syntyi kaksiosaisesta pannulapusta, hanasta ja puukontupista. Kahvihetken jälkeen keskusteltiin lapsuusmuistoista, joista taiteilija ehdotti esitysten tekemistä seuraavalla kerralla. Muistoja tuli evakkomatkasta; lapsuudesta Sulkavalla, jossa koulunkäynti alkoi; ruutuhyppeystä; kotileikeistä; kuurupiilosta käpyleikeistä; kuomukelkalla menosta mummolaan ja kansakouluajoista. Muistelu sai osallistujien kielenkannat liikkeelle, sillä jokainen kertoi mielellään muistojaan, joita myös muut kiinnostuneena kuuntelivat.

Neljäs kerta

Neljännellä kerralla tehtiin pieni teatteriesitys, mutta ennen sitä hieman lämmiteltiin ja jumpattiin jäsenet vetreiksi. Mukana oli tällä kertaa kahdeksan asukasta, kolme hoitajaa ja yksi omainen. Päätettiin tehdä esitys Punahilkasta. Ensin pohdittiin, mitä hahmoja satuun liittyi, ja sen jälkeen esitettiin kutakin hahmoa patsaina ja niille kuuluvilla äänillä. Tämän jälkeen rakennettiin esityksen kohtaukset ja valittiin esiintyjät. Esitys sisälsi kolme kohtausta ja kaikkiin saatiin esiintyjät. Esitys oli hauska ja tuotti nii esiintyjille kuin katsojille runsaasti hymyä ja hyväntahtoista naurua.

Seuraavana tehtiin pantomiimiharjoituksia kukin vuorollaan siitä, mitä ottaisi matkalle mukaan ja toiset yrittivät arvata mistä esineestä on kysymys. Lopuksi jokaisen kohdalta käytiin läpi työmuistoja, niihin liittyviä työvälineitä ja esitettiin työliikkeitä. Jokaisen tarina tuli kuulluksi, ja yhdessä toistettiin aina jokaisen esittämä työliike.

Viides kokoontuminen

Viides kokoontumiskerta piti sisällään kahteen eri kuvataiteen tekniikkaan tutustumista ja yksilöllisen työn tekemistä. Päiväsaliin oli tällä kerralla kokoontunut kahdeksan asukasta ja neljä hoitajaa. Kuvataiteilija toi mukanaan maalausvälineitä, esitteli ne ja kertoi mitä olisi tarkoitus tehdä. Ensin käynnistyi pistemaalauksen tekeminen. Jokainen osallistuja sai oman väripaletin, jossa oli erivärisiä akryylivärejä ja pumpulipuikkoja pistemaalauksen työvälineiksi. Huomioitavaa oli, että jokainen asukas tarvitse jälleen apua työskentelyn käynnistymisessä. Aihevalinta oli vapaa, mutta jos osallistuja ei keksinyt aiheita, antoi kuvataiteilija vinkkejä. Menetelmä näytti alkuhankaluuksien jälkeen soveltuvan hyvin osalle osallistujista ja eriväriset paperit täyttyivät yksilöllisistä kuvioista. Useat osallistujat tarvitsivat kuitenkin apua värin vaihtamisessa ja kannustamista työn tekemisessä. Oli tärkeää, että apukäsiä hoitajien toimesta oli saatavilla.

Toisena kuvataiteen menetelmänä oli taiteellisen työn tuottaminen erivärisistä puutikuista mustalle kartongille. Puutikut oli tarkoitus ensin sivellä liimalla ja sen jälkeen sommitella ne mustalle alustalle. Aihe oli jälleen vapaa. Koska kyseessä oli suhteellisen pienet tikut, joihin jokaiseen piti laittaa ensin liimaa ja tämän jälkeen sommitella ne paperille, tarvittiin jälleen apukäsiä. Värikkäät tikut saivat mielikuvituksen liikkeelle, ja lopulta syntyi toinen toistaan ilmeikkäämpiä tuotoksia. Osa osallistujista keskittyi tekemiseen suurella tarkkuudella ja hartaudella. Tuokion päätteeksi kuvataiteilija esitteli jokaisen osallistujan molemmat työt. Töiden esittely oli merkityksellinen

hetki, sillä siitä kuvastui arvostus ja asiantuntemus jokaisen työtä kohtaan. Jokainen työ sai esittelyn jälkeen asiaankuuluvat taputukset. Asukkaiden voimaantumisen ja näkyväksi tulemisen kokemus oli nähtävissä näissä hetkissä muun muassa tyytyväisyytenä ja onnellisuutena omasta aikaansaannoksesta. Voimaantuminen näytti myös olevan vahvasti kytköksissä juuri sen hetkiseen sosiaaliseen todellisuuteen, mitä lisäksi yhteisöllisyys vahvisti.

Kuudes kokoontuminen

Kuudes kokoontumiskerta oli jälleen kuvataiteilijan suunnittelema tuokio. Tällä kertaan osallistujia oli yhdeksän ja yksi omainen sekä kolme hoitajaa. Toimintamuotona oli päiväsalin valkoisten pylväiden maalaaminen värikkäiksi sekä kostutetulle huovalle piirtäminen värikynien avulla. Ensimmäiseksi kuvataiteilija rajasi alueita teipillä eri puolilta pylväitä. Osallistujat maalasivat rajattuja alueita leveillä maalarin pensseleillä. Työskentelyväline oli osallistujille tuttu ja maalaaminen oli suurpiirteistä. Varsinkin paikalla oleville miehille sutiminen oli luontevaa ja tuttua. Toiminta vaati jokaisen osallistujan kohdalla yksilöllistä avustamista, maalipurkin pitämisestä siirtymiseen, ja niin edelleen. Kaikki osallistujat eivät innostuneet tästä toiminnasta ja toiminta tuotti paljon hälinä-ääniä ja puhetta huoneen joka puolelta. Kyseinen maalausprojekti jatkui vielä kahdella erillisellä kerralla. Kuvioita ja väriä lisättiin ja muutettiin.

Piirtäminen kostealle huopakankaalle sai osallistujat keskittymään omaan tekemiseen. Keskittyminen oli muutaman osallistujan osalta erittäin intensiivistä ja selkeästi tavoitteellista. Aihevalinta oli vapaa ja jokainen piirsi omaa mielikuvitusta käyttäen. Osa tarvitsi kannustusta ja ehdotuksia aihevalinnaksi. Jokainen sai työnsä valmiiksi ja kuvataiteilija esitteli kaikkien työt yksitellen toiminnan päätteeksi, kertoen samalla tekijän aihevalinnasta. Toisten töiden katselmus osoitti jälleen sen, miten aihevalinta liittyi elettyyn elämään ja siitä nouseviin muistoihin.

Seitsemäs kokoontumiskerta

Seitsemäs kokoontumiskerta alkoi edellisellä kerralla piirrettyjen töiden kehystämällä. Paikalla oli seitsemän asukasta ja neljä hoitajaa. Osallistujat saivat valita työlleen joko valkoisen tai mustan kehyksen, jonka liimasivat annettujen ohjeiden mukaan. Liimauksessa tarvittiin jälleen avustajien apua. Kun kehykset saatiin kiinnitettyä piirroks-

siin, totesi eräs osallistuja: ”Nyt ne on näyttävän näkösiä.” Toiminta jatkui vielä pylvaiden maalauksella. Yksi miespuolinen osallistuja maalasi keskittyneesti ja pikkutarkasti omaa osuuttaan. Avustajia tarvittiin jälleen myös tämän toiminnan toteuttamiseen. Erityisesti muistisairaiden osallistujien avuntarve oli välttämätön, sillä se, mitä oltiin tekemässä, unohtui nopeasti. Tekemistä piti myös avustaa pitämällä osallistujan kättä omassa kädessä ja toistaa yhdessä maalausliikettä. Tuokion lopussa tehtiin vielä grafiikkaa styrox-pohjalle hopeatussilla. Aihe oli vapaa. Osallistujat käyttivät mielikuvitustaan jo selkeästi itsenäisemmin. Osallistujien keskuudesta kuului naurahduksia ja monen kasvoilla oli iloinen ilme. Myös yksi vuoteessa oleva asukas osallistui tämän työn tekemiseen. Kuvion tekemisen jälkeen koko levy maalattiin kultamaalilla isoa sivellintä käyttäen. Ja painettiin mustalle kartongille. Tuokion päätteeksi jokaisen työ sai jälleen yksilöllisen ja arvoisensa esittelyn.

Kahdeksas kerta

Kahdeksas kokoontuminen kokosi yhteen kahdeksan osallistujaa yhden omaisen ja kolme hoitajaa. Kuvataiteilijan pitämä tuokio oli tällä kerralla tekniikaltaan kalvolle maalausta kahdella erivärisellä maalilla ja tehosteena kimalleliima. Aihe oli tällä kertaa kaikille sama. Tarkoituksena oli maalata mielikuvituksellisia kaloja, jotka maalamisen jälkeen painettiin mustalle kartongille. Kalan maalaaminen sai osallistujia pohtimaan ja muistelemaan eri kaloja ja niiden muotoja, kuten ankeriaan muotoa. Jälleen tarvittiin avustajia, sillä työssä oli eri vaiheita ja menetelmä vieras. Uusien taidemuotojen oppiminen oli varsinkin yhden osallistujan mielestä hienoa. Kuvataiteilija esitteli jälleen tuokion lopuksi jokaisen työn. Osallistujat aidosti ihastelivat valmiita töitä.

Yhdeksäs taideinterventio

Yhdeksäs taideinterventio oli huhtikuun lopulla ja mukana kuvataiteilijan ja yhteisötaiteilijan lisäksi oli kuusi osallistujaa ja kaksi hoitajaa. Aiheena oli omakuvan tekeminen varjokuvana. Menetelmä oli monivaiheinen ja avustajia tarvittiin tekemisen jokaisessa vaiheessa. Ensin jokainen osallistuja piirsi kynällä itseään muistuttavan hahmon, joka sitten leikattiin ääriviivoja myöden ja kiinnitettiin teipillä kevyesti taulupohjaan. Lopuksi telattiin kuvan yli koko taulu kultamaalilla ja lopuksi poistettiin paperinen omakuva taulupohjasta. Osallistujissa oli havaittavissa keskittymistä varsinkin oman kuvan piirtämisen yhteydessä. Muistisairaiden osalta avustajia tarvittiin keskustelussa siitä, mitä jäseniä piirustuksessa voisi olla ja mitä kuvasta mahdollisesti vielä

puuttuu. Muistisairas tarvitsi rinnalleen avustajan myös tekemisen muissa vaiheissa. Tuokion kohokohta tuntui olevan töiden esittely ja piirtäjän näkemys omasta itsestään juuri siinä hetkessä, jossa elettiin. Ylös nostetut kädet ja suu leveässä hymyssä, erään osallistujan työssä, tarkoitti innokasta kevään odotusta. Hymy ja nauru olivat herkässä, kun omaa kuvatauluhahmoa esiteltiin ja etsittiin yhtymäkohtia tekijän nykyhetken ole- mukseen, kuten pystyssä olevat hiukset tai ponihäntä. Myös kuvan luoma tunnelma nousi monen työn osalta esille. Tuokion lopussa annettiin kuuluvat taputukset omalle tekemiselle.

Kymmenes kerta

Kymmenes interventio oli yhteisötaiteilijan pitämä tuokio. Mukana oli kahdeksan osallistujaa ja kolme hoitajaa. Tuokio alkoi jäsenien alkulämmittelystä. Valituskuoro ”voi, voi, voi...” sai osallistujat reippaasti ja kovaäänisesti mukaan. Seuraavaksi lai- tettiin kasvojen lihakset liikkeelle aurinko / rusina -harjoituksella. Tämä nauratti osal- listujia ja sai vapautuneelle mielelle. Jokainen pystyi osallistumaan. Yhteisötaiteilija oli tuonut mukanaan Marionetti-nuken, jonka kanssa hän kävi jokaisen osallistujan luona kysymässä kuulumisia. Osallistujat olivat kiinnostuneita ja innostuneita Mari- onetti-nukesta ja sen esittämistä tempuista. Jokainen osallistuja sai omakohtaisen ko- kemuksen ”nuken kanssa keskustelusta”. He lähtivät vapautuneesti leikkiin mukaan.

Tämän jälkeen tehtiin yhteisöllinen Marionetti-lankakerän avulla, joka yhdisti kaikki osallistujat toisiinsa. Jokainen vuorollaan liikutti käsissään olevaa lankaa ja sai toisten kädet heilumaan. Lopuksi kaikki vetivät naruista, ja lankaverkko nostettiin ylös. Osal- listujia nauratti, ja tilanne oli iloinen. Seuraavaksi yhteisötaiteilija levitti pöydälle il- mavan harson, jota hän kuvaili hallaharsonukeksi. Jokainen osallistuja piti kiinni kan- kaasta ja heilutteli sitä omaa tahtiaan. Liike sai aikaan läikehtivän vedenpinnan. Het- ken päästä taiteilija sitoi langalla harson keskelle hahmon päätä muistuttavan pallon ja nosti langasta vetäen hahmon ylös pöydän pinnasta, jolloin osallistujat liikuttivat har- soa samanaikaisesti. Näin syntyi ryhmän yhteinen Marionetti-nukke. Osallistujat an- toivat nukelle eri nimiä: kannatusta sai pakkasukko. Pakkasukko sai myös möreän ää- nitehosteen osallistujien äänillä. Taiteilija käytti Pakkasukkoa vuorovaikutuksessa osallistujien kanssa. Osallistujat vastailivat kysymyksiin ja esittivät omia ajatuksiaan kulloiseenkin aiheeseen liittyen. Lopuksi Pakkasukko sai vielä kädet, joita kaksi osal- listujaa heiluttivat ja samalla laulettiin kaksi tuttua laulua yhteen ääneen. Tutut laulut

innoittivat osallistujia laulamaan. Tuokion päätteeksi tehtiin vielä sormiteatteria, toisiltaan tunnelmia kysellen. Viimeisenä taiteilija teki harsorentoutusta jokaisen kohdalla.

Yhdestoista tuokio

Yhdennentoista tuokion piti jälleen yhteisötaiteilija. Paikalla oli vain kaksi osallistujaa ja kaksi hoitajaa. Myöhemmin mukaan tuli vielä kaksi asukasta. Taiteilijalla oli mukanaan taidekirja, josta katsottiin kuvia ja tehtiin patsaita matkien kuvien asentoja ja ilmeitä. Keskustelua viritettiin muistoihin ja osallistujien haluttiin miettivän mistä tapahtumasta omassa menneisyydestä haluaisi tehdä taulun jälkipoville. Huomioni kiinnittyi ensin aihevalintaan, joka näytti tuntuvan vieraalta, eikä kosketuspintaa osallistujien elämään ollut. Vasta myöhemmin omasta elämästä kertovan taulun kohdalla tunnelma nousi ja osallistujat innostuivat asiasta enemmän. Kirjan kuvat olivat myös pieniä, jolloin heikkonäköisten oli vaikea niitä hahmottaa.

Yhteisesti tuotettiin kevätruno, jota jokainen sai vuorollaan jatkaa oman mielen mukaisesti. Tuokion lopussa pohdittiin tulevan kuvataidenäyttelyn kutsua ja sitä kenelle osallistujat haluaisivat kutsun lähettää. Tuokio oli keskustelupainotteista ja tunneilma-
piiri oli loppua kohden vapautunutta.

Kahdestoista kokoontuminen

Kahdestoista kokoontuminen oli yhteisötaiteilijan toteuttama tuokio. Mukana oli kuusi osallistujaa ja yksi hoitaja. Mukaan liittyi myöhemmin yksi osallistuja omaisensa kanssa. Tuokio alkoi pienimuotoisella jumpalla, hymyn siirrolla toinen toiselle. Lopulta hymyt muuttuivat nauruksi. Taiteilijalla oli mukanaan pellen punaiset nenät, joihin osallistujat sonnustautuivat. Yksi osallistuja ei halunnut pukea sitä kasvoilleen. Hän saattoi kokea punaisen nenän lapsellisena ja ”hömpötyksenä”. Tätä sanaa vanhukset usein käyttivät lapsellisena pitämästään toiminnasta. Tuokiossa nauruteema jatkui punaisten nenien kanssa ja vaihtui osallistujien ehdottamien eläinten ääntelyihin tutun laulun sävelmällä. Aiheet vaihtuivat muisteluun, elokuvista tai radiosta tutuksi tulleisiin hauskoihin tai koomisiin hahmoihin. Muistelu synnytti jälleen vilkasta keskustelua niiden osallistujien osalta, joilla ei ollut muistisairautta. Muutaman osallistujan osalta omakohtaisia muistoja virisi nuoruudesta ja siihen liittyvistä tapahtumista, lavatansseista talvisodan tunnelmiin. Lopuksi keskustelu siirtyi kevään saapumiseen ja

kukkien ja lintujen muisteluun. Keskustelu johti ohjaajan esimerkillä kokeilemaan pääskysten lentoa, kädet sivuilla lepattaen.

Kolmastoista kokoontuminen

Tämän kertaisen yhdessäolon tuokion toteutti myös yhteisötaiteilija. Mukana oli kuusi osallistujaa, kolme hoitajaa ja yksi omainen. Yhteisötaidetuokio alkoi kevääseen liittyvien työliikkeiden esittämisellä. Jokainen osallistuja muisteli, mitä oli aikoinaan keväisin tehnyt maaviljelykseen tai vastaavaan liittyen ja mitä eläimiä toiminnassa oli mukana. Tämä johti kyseisen eläimen äänen tuottamiseen yhteisesti. Keskusteluiden lomassa oltiin välillä kevään herättämiä kasveja, jotka kurottautuivat korkealle kohti taivasta ja valoa. Keskustelu jatkui muistelulla perunankylvöstä perunannostoon, josta osallistajat kertoivat omia muistojaan. Lopuksi keskustelu kääntyi osallistujien koulumuistoihin. Koulumuistot herättivät osallistujien keskuudessa hymyä ja naurua. Osallistajat kertoivat vuorollaan omia koulumuistojaan ja mahdollisia kommelluksia kouluvuosilta. Osallistujien oli helppo samaistua puhujan kertomuksiin. Tuokion rakentuminen pelkän keskustelun ympärille oli erityisesti muutaman osallistujan mieleen. Tarve puhua menneestä oli ilmeinen. Lopuksi leikittiin antamisleikkiä, eli millaisen tunteen, tunnelman tai asian jakaisi läsnäolijoille kotiin vietäväksi. Jaettiin hyvän olon tunnetta, keskustelua, sopuista oloa, juttelua ja hyvän hetken muisto.

Kuvataidenäyttelyn avajaiset

Neljästoista taidetoimintainterventio oli kuvataidenäyttelyn avajaiset. Kuvataiteilija oli laittanut osallistujien työt esille: töitä oli runsain määrin päiväsalin ja läheisten tilojen seinillä. Tilaisuuden avasi kunnan kulttuurijohtaja. Useat pienimuotoiset puheet juhlistivat tilaisuuden alkua, samalla päättäen koko kevättalven kestäneen yhteisö- ja kuvataidetoiminnan osallistujia arvoistavalla tavalla. Kuvataidenäyttelyn avajaisiin lähetettiin yksilöidyn kutsut, joiden saajia oli yhdessä osallistujien kanssa pohdittu. Tilaisuus oli vapaamuotoinen ja keskittyi toiminnassa toteutuneiden kuvataideteosten ja niihin liittyvien prosessien muisteluun. Paikalla oli kutsuttuna myös Kangasalan Sanomien toimittaja, joka haastatteli osallistujia ja yhteisötaiteilijaa toiminnan sisällöistä ja merkityksistä. Osallistujien näkyväksi ja kuulluksi tuleminen oli yksi toiminnan kohokohta, jolla oli heille suuri merkitys. Tämä ilmeni myöhemmin kaikissa kolmessa yksilöhaastatteluissa. Yksi osallistujista ojensi ruusut toiminnan organisoijille ja taiteilijoille. Myös tämä oli merkittävä muisto kyseiselle vanhukselle. Tilaisuudessa oli

tarjolla kahvit leivoksen kera ja tämä kruunasi juhlanan tilaisuuden, yhdessä laulettu Kesäpäivä Kangasala -loppulaulun myötä.

6.3 Interventioiden haasteet ja onnistumiset vanhusten arjessa

Osallistuvan havainnoijan rooleissa huomioni kiinnittyi myös työyhteisön käytäntöihin, joita jokaviikkoinen toiminta aiheutti. Omalta osaltani interventioiden toteutukseen liittyi joka kerran eettisiä pohdintoja, jotka useimmiten koskivat ikäihmisten itsemääräämisoikeuden toteutumista. Sosiokulttuurinen innostaminen pyrkii tavoitteissaan yksilöiden ja yhteisöjen elämänlaadun parantamiseen ja tämä tapahtuu ihmisten oman osallistumisen avulla, erityisesti heidän itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen (Hämäläinen & Kurki 1997, 207). Pohdin muun muassa jokaisen vanhuksen itsemääräämisoikeuden toteutumista oman halun mukaan osallistumisesta, tai olla osallistumatta. Hoitajien vastuulla oli mahdollistaa asukkaiden osallistuminen hoitotöiden suunnittelulla kyseisen päivän osalta. Oleellista oli, ettei päätetä asukkaan puolesta, vaan kysytään halua osallistumiseen. Tärkeänä edellytyksenä oli, ettei ryhmän osallistujien valintaa tehty omavaltaisesti eli kaikilla halukkailla piti olla mahdollisuus osallistua. Hoitajien tärkeänä tehtävänä oli myös muistuttaa tulevasta toiminnasta hyvissä ajoin ja ajankohdan tullen kannustaa mukaan. Joskus hoitajan oma kielteinen suhtautuminen toimintaa kohtaan saattoi vaikuttaa myös asukkaan osallistumiseen. Samoin vaikutusta saattoi olla hoitajan omalla henkilökohtaisella käsityksellä vanhuksen jäljellä olevista voimavaroista niin, ettei asukasta tuotu interventioihin. Eikä näin ollen häneltä itseltään kysytyä haluaako tai jaksako osallistua.

Tein myös havaintoja toiminnan soveltavuudesta vanhuksille. Kaikissa kuvataidetoiminnan tuokioissa tarvittiin useita avustajia, jotta toiminta toteutui onnistuneesti. Tekeminen ja työn valmiiksi saaminen oli useimmiten palkitsevaa ja tuotti onnistumisen kokemuksia. On tiedostettava, että ympärivuorokautisessa hoidossa olevilla vanhuksilla on monia toiminnallisia rajoitteita, jotka pitää ottaa huomioon toiminnan suunnittelussa. Talon ulkopuolelta tulevilla taiteilijoilla ei useinkaan ole tietoa ryhmään osallistuvan yksilöllisistä toimintakyvyn vajeista. Tämä asia vaikuttaa koko ryhmän toimintaan ja tästä syystä osallistujat tuntevien hoitajien mukana olo oli tärkeää.

Tavoitteellisesta kuntoutumisnäkökulmasta toiminnan tärkein tehtävä on jäljellä olevien kykyjen ja toimintojen tukeminen, jolloin esimerkiksi muistisairas vanhus saisi tärkeitä pystyvyyden ja onnistumisen kokemuksia. Jotta kyseiset tavoitteet voidaan saavuttaa, ryhmän ohjaajan tulisi olla selvillä muistisairaana diagnoosista ja taustatiedoista, jotka pohjautuvat osaamisalueiden kartoitukseen. (Kuikka, Brand & Holmi 2014, 12.) Tästä näkökulmasta tulisi pohtia, miten eri ammattiryhmät pystyvät tavoitteelliseen toimintaan vanhusten hyväksi, jos dialogi taiteilijoiden ja hoitohenkilökunnan väliltä jää puuttumaan. Myös tämän hankkeen osalta kyseinen dialogi jäi tässä mielessä ohueksi.

Vanhusten kanssa toteutettujen interventioiden yhteydessä nousi esiin hoitajien erilaisia suhtautumisnäkemystyösuunnattua toimintaa kohtaan. Asenteet vanhusten perushoitoa poikkeavasta toiminnasta nähtiin toisinaan ylimääräisenä työnä eikä aina niin tärkeänä. Osa hoitajista koki toiminnan tuovan heille lisätyötä. Joku koki toiminnan tarpeettomana ”niin huonokuntoisille” ikäihmisille. Toimintaan sitoutuminen vaihteli näin työntekijästä toiseen. Tämä kuvasti tehtäväkeskeistä ajattelumallia vanhusten hoidosta ja kapea-alaista vanhuskäsitystä. Rutiinien rikkoutuminen luo turvattomuutta, joka puolestaan voi vaikuttaa kielteisesti asenteisiin uusia toimintatapoja kohtaan (Nuutinen 2007, 15–16).

Ihmisten keskeisten suhteiden perustana ovat arvot, asenteet ja normit. Sosiaalialalla tapahtuvassa auttamistyössä on kyse vuorovaikutuksellisesta ja vastavuoroisesta ihmissuhdetyöstä, jossa arvojen tiedostaminen on osa ammatillisuutta. Sosiaalialan ammattilaisen tavoitteena on asiakkaan voimavarojen lisääminen ja myönteisten ratkaisumallien kehittäminen ja toisaalta ongelmien havaitseminen. Epäkohtien esiin nostaminen on tarpeellista, kun halutaan saada muutosta ihmisen arkeen ja elämään. Sosiaalialan työ elää ja kehittyy yhteiskunnallisen muutoksen ja sen mukanaan tuoman käytännön myötä. On kehityttävä ajan mukana, arvioitava ja pohdittava työn teoreettisia lähtökohtia, toimintatapoja, menetelmiä ja vaikutuksia. On tärkeää osallistua työn kehittämiseen, joka perustuu tutkimuksen ja käytännön aktiiviseen vuoropuheluun. (Talentia ry. www-sivut 25, 28.)

6.4 Yksilö- ja ryhmähaastattelujen toteuttaminen

Osallistuvan havainnoinnin ohella aineiston keruuseen liittyi kolmen vanhuksen henkilökohtainen haastattelu valokuvaelisitaatio-menetelmän avulla. Tein haastattelut kuukausi hankkeen päättymisestä. Haastattelun tukena, havaintomateriaalina ja mieleen palauttajana käytin toiminnan aikana ottamiani videoita ja valokuvia. Menetelmän käyttö oli haastattelun onnistumisen kannalta tärkeä, sillä sen avulla muodostui yhteinen kieli, joka tuki kommunikaation kulkua. Haastattelujen ja kysymysten avulla oli mahdollista lisätä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä sekä haastateltavien toimintaan liittyvistä henkilökohtaisista kokemuksista. Haastattelutapahtuma on aina kahden ihmisen välinen vuorovaikutustapahtuma, jossa haastateltava kertoo henkilökohtaisia kokemuksiaan tutkittavasta ilmiöstä. Haastattelijan asenne tulee olla kunnioittava ja arvostava ja haastateltavan mielipiteitä ei pidä kyseenalaistaa. Luottamuksellinen ja avoin ilmapiiri auttaa vuorovaikutuksen kehittymisessä. (Kananen 2014, 87–89.)

Kahden haastattelun osalta paikalla oli haastateltava ja haastattelijat. Yhdessä haastattelussa oli mukana myös haastateltavan puoliso. Kaikki haastateltavat antoivat suostumuksensa käyttää haastatteluaineistoa tutkimuksen tarkoitukseen. Haastattelupaikka oli kaikkien osalta haastateltavan oma huone. Haastattelun tarkoituksena oli yhdessä haastateltavan kanssa katsella, tutkia ja keskustella valokuvista ja videoista, jotka liittyivät kevään aikana tapahtuneeseen yhteisö- ja kuvataidetoimintaan. Keskustelun teemat nousivat tapahtumien aikajärjestyksestä. Keskustelua käytiin interventioiden tapahtumista, tekemisistä, ryhmätoiminnasta, osallistujista ja erityisesti omista kokemuksista. Tärkeänä tavoitteena olikin selvittää millaisia muistumia, kokemuksia ja vaikutuksia haastateltavalle nousi mieleen ryhmätoiminnasta ja millaisia merkityksiä hän toiminnasta omakohtaisesti kertoi. Haastattelun kulku ei kuitenkaan edennyt aina etukäteissuunnitelman mukaisesti, vaan monta kertaa haastateltava löysi ajatuspolun, joka johti toisen asian äärelle. Näihin sivupolkuihin liittyi kuitenkin yhteys, josta olimme aikaisemmin keskustelleet. Haastateltavat kokivat haastattelun mukavana vuorovaikutustilanteena ja kiittelivät kovasti, että saivat puhua ja kertoa, miltä eri asiat heistä tuntuivat. Haastattelut vahvistivat omia tulkintojani niin interventioiden osallistuvan havainnoin kuin valokuvien ja videoidenkin osalta.

Ryhmähaastattelu

Kolmas aineistonkeruun muoto oli ryhmähaastattelu. Ryhmähaastattelu toteutui syksyllä 2015. Ryhmähaastattelu rakentui taideinterventiosta kerättyjen dokumenttien pohjalta. Tarkoituksena oli luoda tilanne, jossa haastateltavien kanssa käynnistyisi keskustelua ja mielipiteiden vaihtoa teemojen ympärille. Tavoitteena oli esittää mahdollisimman avoimia kysymyksiä ja saada kuvailevia vastauksia osallistujien omakohtaisia kokemuksista taideinterventioihin osallistumisestaan. Lisäksi tarkoituksena oli muistella, mitä kaikkea oli tapahtunut ja mitä mielikuvia ja tuntemuksia toiminta oli heille tuottanut. Ryhmäkeskustelun tukena ja mieleen palauttajina käytin keräämiäni dokumentteja, valokuvia ja videoita, joita olin taideinterventioissa ottanut. Ryhmäkeskustelu käytiin tilassa, jossa kuvien ja videoiden katsominen videotykin välityksellä oli mahdollista. Tarkoituksena oli mahdollistaa kuvien ja videoiden näkeminen suuri-kokoisena, jolloin huononäköisimmätkin osallistujat pystyisivät seuraamaan esitystä ja palauttamaan mieliin tunne- ja kokemusmuistoja yhdessä koetuista hetkistä sekä kertomaan henkilökohtaisia mielipiteitä toiminnan vaikutuksista.

Ryhmähaastatteluun osallistui viisi taideinterventioihin osallistunutta henkilöä. Kerroin heille tilaisuuden tarkoituksen ja osallistumisen vapaaehtoisuuden. Sain tutkittavilta luvan keskustelun nauhoittamiseen ja aineiston käyttämiseen tutkimustarkoitukseen. Olin etukäteen koonnut kuvista ja videoista noin tunnin mittaisen koosteen. Esityksen kuluessa totesin kuitenkin, että kyseinen laite ei näyttänyt videoita halutussa järjestyksessä, vaan järjesti videot ”omavaltaisesti”.

Myöhemmin selvisi, että kooste olisi kannattanut polttaa CD-levylle, jolloin kyseistä ongelmaa ei olisi muodostunut. Videoita pystyi kuitenkin katsomaan, vaikka ne eivät olleet kronologisessa järjestyksessä. Valokuvien katsomisessa ei ollut tätä ongelmaa. Suurin haaste ryhmähaastattelussa oli kuitenkin osallistujien hiljaiset ja lyhyesti todetut vastaukset. Heidän äänensä ei kantautunut keskustelua nauhoittavaan sanelukoneeseen riittävän selvästi. Myös osallistujien samanaikainen puhe vaikeutti vastausten kuuluvuutta. Tilanteessa olisi tarvittu avustaja, joka olisi kuljettanut sanelukonetta haastateltavalta toiselle. Keskustelua ei myöskään ryhmässä syntynyt toivomallani tavalla. Syitä saattoi olla monia esimerkiksi väärin valittu ajankohta; vireystila tai henkilökohtaiset sairaudet ja kiputuntemukset istumisesta; outo tilanne; hämärä valaistus ja niin edelleen. Hämäryys johtui siitä, että kuvat näkyisivät paremmin. Hämäryys sai selvästi aikaan unettavaa oloa kahden haastateltavan kohdalla.

Mukana oli myös yhteisötaiteilija ja ohjaustoiminnan harjoittelija. Heidän läsnäololleen saattoi olla vaikutusta interventioista mainittuihin vastauksiin. Kaikki haastattelussa lausutut kommentit olivat myönteisiä. Oliko vaikuttamassa myös se, että haastateltavat eivät halunneet lausua kielteisiä mielipiteitä organisaation heille järjestämästä toiminnasta. Myönteisyydessä saattoi olla kyse myös siitä, ettei haastateltavilla ollut mitään kielteistä sanottavaa eikä myöskään omista tarpeista tai toiveista nousevia parannusehdotuksia. Ryhmätilanne saattoi myös vaikuttaa siihen, ettei omia mielipiteitä haluttu sanoa ääneen.

7 VANHUSTEN KOKEMUKSIA YHTEISÖ- JA KUVATAIDETOIMINNASTA

7.1 Muistot yhteisö- ja kuvataiteen välineenä

Yhteisö- ja kuvataideinterventiot pohjautuivat usein osallistujien henkilökohtaisiin muistoihin. Niitä jaettiin toisten kanssa ja niistä myös otettiin aiheita yhteisiin keskusteluihin, yksilöllisiin aiheisiin taidetoiminnassa sekä toiminnallisiin tilanteisiin. Vanhusten muistojen huomioiminen lisäsi heidän osallisuuttaan ja toimijuuttaan yhteisöllisissä hetkissä. Samalla he pystyivät jakamaan omia kokemuksiaan elämänsä eri vaiheista. Haastattelujen yhteydessä esittämäni kuvat ja videot nostattivat keskustelut muistoista vahvasti esiin. Lisäksi kokemus siitä, että kertoja oli ollut mukana keskustelemassa muistoista, tuntui hänestä tärkeältä. Ryhmän merkitys myös korostui: Haastateltavista oli mukavaa, kun oli väkeä ja kuulla toisten tarinoita milloin mistäkin aiheesta. Muisteleminen ja muistoista puhuminen on merkittävä ja tärkeä osa vanhuksen arkea. Siksi myös muistelutyöhön pohjautuva taidetoiminta on mitä miellyttävintä tapa oman elämän muisteluun ja ymmärtämiseen (Hohenthal-Antin 2006, 83).

Haastattelutilanteissa kuvien katselu aktivoi muistia ja toi merkittävästi muistumia interventioista. Haastateltava saattoi jopa muistaa, mitä kyseisessä kuvan tilanteessa oli keskusteltu ja ketä tilanteessa oli mukana. Valokuvat, joissa tehtiin kuvataidetoimintaa

omakohtaisista aiheista, herättivät myös kaukaisempia muistoja oman elämän varrelta. Yhteisötaiteilija oli jäänyt kaikkien haastateltavien mieleen hauskana ihmisenä.

”Puhuttiin kaikista eläimistä...puista...meitä oli siinä pöydän ääressä muutamia ja kaikki meistä esitti jotain eläintä...mitä sitten muisti... se oli mukavaa. Puhe on mieluinen...kaikki missä keskustellaan.” ... Niissä keskusteluissa mää kävin. Mulla oli tää puku päällä (huomio) mää muistan...nyt nää kaikki. Kyllä ne on mukavia muistoja.”(Kuvat auttoivat muistamaan.)

”Toi oli hauska mies esittää kaikkee...ja siinä keskustelussa hän oli aina niin mukavasti mukana.....oikein mukavia kuvia....se oli niin kauheen kova puhumaan...puhuttiin kaikista ohjelmista mitä katottiin televisiosta ennen vanhaan... ne oli mukavia ohjelmia.”

”Avustaja teki ohjeen mukaan (osallistujan kädet eivät toimi),...kuvassa on vene ja kalastaja...Vesijärvellä ja onki oli vedessä...tuli muistoja mieleen kun kävin kesällä ja talvella aina kalassa.”

Hohenthal-Antin (2012) nostaa yhteisöllisyyden merkityksen vanhusten arjessa tärkeäksi tavoitteeksi ja peräänkuuluttaa me-henkeä ja muistojen jakamista. Hän korostaa luovan muistelutyön hyötyjä: siinä yksilö tuo oman tarinansa näkyville, jolloin lähihistoria näyttää inhimilliset kasvonsa. Yksilö nostaa nähtäväksi muistumia omista juuristaan ja itselle tärkeistä tapahtumista, jotka kertovat yksilöllisen elämän ajallisesta muutoksesta. Kun näitä muistoja puetaan julkisiksi esityksiksi, teatterin, muistorasioiden, pantomiimin, esineteatteriksi tai minkä tahansa taiteen keinoin, jakaminen tulee mahdolliseksi. Jaetuista muistoista löytyy yhteisiä aineksia, jotka lisäävät yhteenkuuluvuudentunnetta ja samaistumisen kokemusta. (Hohenthal–Antin 2012, 31–32.)

Muistelemisella on myös muistisairauksia ehkäisevä vaikutus. Madori (2008) on selvittänyt aivoissa sijaitsevan hippokampuksen toiminnan vaikutusta muistisairauksiin. Mitä paksumpi ja turpeampi hippokampus on sitä paremmin se hidastaa esimerkiksi

Alzheimerin taudin etenemistä. Ahkera aivojen käyttö stimuloi hippokampusta tuottamaan uusia soluja vielä iäkkäälläkin iällä, siksi muun muassa asioiden aktiivinen muistelemine on tehokasta aivojen käyttöä. Muistelemine tuottaa osallistujille myös voimaannuttavia kokemuksia. (Madori 2008, Suomen kuvalehti 14/2008; Mador 2010.)

Madorin kehittämän TTAP 9-portainen ohjelma (Therapeutic Thematic Arts Programming) perustuu tietoon aivojen toiminnasta. Tutkimusten perusteella luovuuteen ja taidetoimintaan perustuva tekemine antaa aivoille monipuolista harjoitusta, kun tiettyä kolmea aivojen osa-alueita stimuloidaan riittävästi. Siksi myöskin erilaisten teemallisten tuokioiden luomine esimerkiksi lapsuuden, kouluaikojen, juhlapyhien vanhojen työmenetelmien tai vietettyjen lomien muistoista ei ole osallistujan osalta vain ajanvietettä, vaan myös hyödyllistä ja terveellistä aivotoiminnan edistämisen ja ylläpitämisen kannalta. (Madori 2007, 22–23, 34.)

7.2 Ilo ja huumori

Yhteisötaiteen interventioissa ilo ja huumori olivat vahvasti mukana jokaisessa yhdessäolon tuokiossa. Iloisuus kuvastui myös tilanteista ottamistani kuvista sekä videoista kuultavat hyväntuuliset naurut kuvastivat ilmapiirin myönteisyyttä ja vapautta. Iloa saattoi lukea yksittäisen vanhuksen kasvoilta varsinkin yhteisöllisissä toimintamuodoissa, jossa toisen ilo tarttui myös itseän. Yhteisötaiteilija käytti paljon huumoria tunnelman keventämisessä, ilmapiirin myönteisyyden luomisessa, keskusteluissa ja vuorovaikutuksen käynnistämisessä. Huumorin käyttäminen sai eloa ja iloa myös muistisairaiden, puhumattomien ja ei-osallistuvien, mutta osallisena olevien vanhusten olemukseen. Paikalle satunnaisesti tulleet omaiset tuntuivat viihtyvän ja leikkimielinen huumori sai myös heitä osallistumaan itse toimintaan, esimerkiksi Punahilkka-sadusta dramatisoituun näytelmään.

Alla olevassa haastateltavan kertomuksessa kyseinen henkilö oli lähtenyt mukaan, mutta sillä kertaa toiminta ei kaikilta osin ollut itselle mieluista. Kyseisen intervention aihe tai toiminta saattoi olla vieras tai outo, jolloin haastateltava jäi sivusta seuraajan rooliin.

Haastatteluhetkellä kuvat naurattivat, kuten toisten osallistujien hassunkuriset ilmeet pellen nenällä ja roolihatuissa. Haastateltava myös selkeästi ilostui nähdessään oman kuvansa muiden joukossa.

Interventioissa käytettiin taidemuotoja, jotka saattoivat olla osallistujille vieraita, eikä osallistujalla ollut näistä taidemuodoista omakohtaista kokemusta. Tämä korostui myös mieleen painuneista kokemuksista. Se ei kuitenkaan tarvinnut olla este mukaan lähtemiselle, jos olisi sillä kerralla ollut paikalla. Alla olevassa tekstissä, haastateltava ei ollut osallistunut näytelmän tekemiseen, mutta sirkustempuissa puolestaan hän oli mukana.

”En mä ollu siinä näytelmässä mukana... kyllä mä siitä hulluttelusta tykkään...mulla ....oli...hattu...(etsii kuvasta itseä)...siinä...minä oon...(naurahtaa)...joka viikko sais olla tämmöstä...ihan hyvä juttu jos jatkuu...”

”Klovnina olo oli vaihtelua. Saa olla aidosti pelle.”

”En mä ollu siinä sirkus jutussa mukana. Olin mä siinä kun neniä laitettiin. Noi tommoset nenät oli mukavat, mutta en mä itselle halunnut.”

”Ihan hyvä, ihan hyvä. Kyllä nää mukavia on, mukavia hetkiä”

On tutkittu, että ilo tuottaa myönteisiä kokemuksia ja sen myötä terveyttä ja hyvinvointia. Ilo nostaa ihmisen arjen yläpuolelle, jolloin pienikin ilon aihe liikuttaa myös vanhusta antaen hänelle voimaa. Iloon liittyy usein myös nauru, jota on pidetty aseena surua ja kuolemaa vastaan. Nauru on myös kautta aikojen eri kulttuureissa liittynyt elämään. Naurun ja huumorin avulla on selviydytty elämän vaikeissa tilanteissa. Tutkimusten mukaan ihminen nauraa 30 kertaa useammin seurassa kuin yksin. Huumoria on tutkittu aina Aristoteleen (384–322 eKr.) ajoista tähän päivään. Huumori on eri yhteisöissä erilaista ja sen käyttäminen vuorovaikutuksessa erilaisissa rooleissa viestittää yhteisön arvoja, asenteita, ilmapiiriä ja tunteita. Huumoria ja naurua voidaan tulkita myös pahantahtoiseksi, jolloin vaikutukset ovat kokijasta kielteisiä. Ilmapiiriltään tur-

vallisessa ja sallivassa sekä hyvinvoivassa hoitoyhteisössä voi jakaa iloa, hymyä, naurua ja hyvänhän huumoria. Tästä seuraa, että vanhukset ja heidän omaisensa saavat ilontäyteistä ja osaavaa hoitoa sekä auttamistyötä osakseen. Huumori ja nauru ovat aina kontekstisidonnaisia ja niiden tiedetään voimavaraistavan osallistujaa, kun ihmisten kesken vallitsee ystävällisyys ja kohteliaisuus. Väärin ilmaistuna ne voivat myös loukata tai erottaa ihmisiä toisistaan. On hyvä tiedostaa, että jokaisella ihmisellä on oma persoonallinen ja ainutlaatuinen huumorintaju ja tämän avulla hän ymmärtää ilmiön huumoriksi. (Näslindh 2012, 173–76.) Toiminnan tulee olla hyvällä tavalla vanhusta arvostavaa ja tämä välittyi taiteilijoiden toiminnasta.

Vanhusten kanssa toteutetuissa interventioissa käytettiin paljon myös leikin ja draaman elementtejä. Leikki sai osan osallistujista vapautumaan ja innostumaan. Leikkinomainen toiminta ei kuitenkaan ollut kaikille varauksetonta ja se näkyi vetäytymisenä ja sivusta katsojan roolissa olemisena. Toisinaan huumorin käyttäminen leikkiin innostamisessa sai varautuneisuuden häviämään. Hyyppä ja Liikanen (2005, 126) kirjoittavat, miten taiteen peruskokemus voidaan rinnastaa leikkiin, sillä erityisesti teatterimaisessa toiminnassa luominen ja kokeminen yhdistyvät leikkimisen tapahtumassa esiintyjän ja katsojan välisen kontaktin avulla. Väänänen (2007) kirjoittaa osuvasti miten vanhus voi olla kuin leikkivä lapsi ja samanaikaisesti viisas havainnoija ja kehittäjä. Tällaista persoonallisuutta hän kutsuu kypsäksi persoonallisuudeksi. Luova vanhus voi olla monitaitoinen ja kykenee viisaasti käyttämään persoonallisuutensa kaikkia puolia. (Väänänen 2007, 61.) Itsensä kanssa työskenteleminen on parhaimmillaan elämästä koskevien käsitysten, uskomusten ja tunteiden läpikäymistä. Yhteys omiin tunteisiin, uskomuksiin ja omaan itseen löytyy parhaiten tekemällä – ja leikkimällä. (Heiskanen & Hiisijärvi [www-sivut](#).)

7.3 Yhteisöllisyys toiminnassa

Yhteisöllisyyden merkitys nousi esiin kaikkien haastateltavien kanssa. Jokainen haastateltava korosti mukavaa yhdessäoloa ja yhdessä tekemistä. Hoitajien mukanaoloa myös kiiteltiin. Oli tärkeää, että arjessa oli vaihtelua. Yhteisöllisyyden merkitys oli vahvasti läsnä. Osallistujat oppivat tuntemaan toisiansa paremmin ja saivat toiminnan myötä vertaistukea omaan elämäänsä muun muassa jaettujen kokemusten muodossa.

Aktiivisten osallistujien poissaolo huomattiin, ja usein joku kysyi poissaolijan perään. Yhteisöllisyys loi me-henkeä. Kuulluksi ja näkyväksi tuleminen oli kaikille haastateltaville merkityksellinen asia. Taidetoiminnan tuotoksista järjestetty näyttely oli heidän mielestään arvostuksen osoitus.

”Tykkäsin niistä hyvin paljon...oli mukavaa tehdä yhdessä.”

”Sehän vaan rikastuttaa elämää...oli niin ystävällisiä, ottivat kaikki osallistujat siipensä suojaan.”

”Tietysti se rikastuttaa...aina joka paikkaan lähen mukaan.”

”Ei mua haitannu yhtään kun oli väkee...hyvä asia että ollaan yhdessä.”

”Tykkäsin olla mukana...on se aina mukavampaa normaaliin päivään verrattuna.”

Yhdelle haastateltavista päätösjuhla, eli kuvataidenäyttelyn avajaiset, oli erityisen tärkeä kokemus, vaikka ei itse ollut osallistunut kuvataidetoimintaan. Haastateltava muisti tarkasti ketä juhlissa oli, kuka puhui ja mitä ohjelma sisälsi. Juhlusta oli jäänyt mieluisat muistot.

”Siellä oli paljon väkee...suuri ryhmä. Oli hieno juhla... siinähan sää pidit sen puheen ja sitten laulettiin Kangasalan laulu. Se oli niin mahtava juhla. Sä olit ensimmäisenä siinä ja sitten oli se toinen nainen ja se mies...se oli hieno hetki ...sen mää muista niin hyvin kun mää annoin kolme ruusua siellä. Siitä oli se juttukin sanomissa ja määkin olin siinä kuvassa. Kyllä mää muistan tän niin hyvin. Kiva muisto jäi juhlista. Juhlavaa oikein juhlavaa...kyllä mää tykkäisin...koska niitä taas järjestetään? monta mukavaa hetkeä on ollut tuolla salissa.”

”Hyvä näyttää muillekin että täällä tehdään,...ettei täällä tumput suorana olla,...juhla oli oikein mielenkiintoinen juttu. Ja toimittaja haastateli ja otti kuvia...oli se hienoa.”

Hakonen (2008) kirjoittaa sosiaalisen verkoston ja tuen merkityksestä voimavarana, jossa sosiaalinen yhteys toisiin ihmisiin auttaa osaltaan minuuden ylläpitämistä myö-

häisellä iällä. Vanhusten hyvinvoinnissa on oleellista sosiaalisen integraation jatkuvuus. Lisäksi tunne siitä, että kuuluu johonkin yhteisöön, nähdään myös elämänlaadun osatekijänä. Sosiaalinen verkosto on olemukseltaan vuorovaikutuksellinen ja sitä pidetään muun muassa tästä syystä myönteisenä ja voimaannuttavana. On tiedostettava, että ihmisten väliset suhteet voivat olla vastavuoroisia, jolloin molemmat osapuolet ovat sekä antajia että saajia. Vanhusten kohdalla vastavuoroisuuden kokemus voi toteutua esimerkiksi niin, että hän voi jakaa elämänkulussa rikastunutta kokemuksellista viisauttaan toisille ihmisille. Tähän sisältyy mahdollisuus olla aktiivinen kulttuurinen toimija passiivisen vastaanottajan sijaan. Vanhukset tarvitsevat siis vastavuoroisuuden kokemuksia, sillä ne ovat osa osallisuutta ja sosiaalisten suhteiden tasavertaisuutta. Vastavuoroisuuden ohella voimaannuttavana tekijänä voidaan siis pitää myös sosiaalisten suhteiden tasavertaisuuden toteutumista. Molempien osalta yhteisesti jaetut arvot ja normit lisäävät luottamusta ja kartuttavat sosiaalista pääomaa. Tärkeänä pidetään löytää keinoja ja luoda luottamusta ihmisten välille toteuttamalla sellainen sosiaalinen ympäristö, joka on turvallinen ja jossa on kohtaamisen paikkoja ja tilanteita. On tärkeää ymmärtää, että myös vanhusten kohdalla sosiaaliset verkostot ja erilaiset kohtaamisen paikat mahdollistavat toimintaa, joka rikastuttaa elämää tehden siitä elämisen arvoisen ja samalla kiinnittää yhteisöön. (Hakonen 2008, 137–41.)

Ihmistä ei ole tarkoitettu elämään yksin, vaan ihminen kaipaa sosiaalista vuorovaikutusta. Säännöllinen ryhmätoiminta vastaa tähän haasteeseen. Emotionaalisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta on erityisen tärkeää, että ryhmätoiminta on sellaista, jossa painotetaan henkilön antamaa vastetta ja kykyä kertoa itselle merkittävistä asioista, muistoista ja elämästään. (Madori 2010, 108.)

7.4 Osallistuminen ja itseilmaisus

Itseilmaisun ja luovuuden käyttämisen merkitys korostui erityisesti kuvataidetoiminnan tuokioissa. Alla olevassa tekstissä ilmenee, miten haastateltava oli aina aikaisemmin harrastanut monenlaista luovaa tekemistä. Toimintarajoitteistaan huolimatta osallistui innostuneena toimintaan. Hänelle oli myös tärkeää tavoitella oman mielen mukaan lopputulosta ja käyttää mielikuvitustaan monipuolisesti.

”Oon määhän tehny savesta semmoisen reijaus työnkin ja vesiväreillä oon maalannu.”Nyt tein pajunkissoja...niillä pisteillä...ja...siinä omakuvassa...ne kädet on ylhäällä...onnittelee...halaa kohta. Sitten mulla oli semmonen pyöreä kuva...(taidekuvasta itse valittu ja leikattu kohta, jota oli tarkoitus jatkaa oman mielen mukaan)...pyörteen tein siihen...se on toi kuva.”

(Tuottiko joku työ hankaluuksia) ”Ei mun mielestä...tänä päivä en tie kun toi käsi on huono...päivä kerrallaan.”

”Olihan tässä ohjelmaa katsella noita töitä. Ei mitään moittimista. Jos on oikein kaukana, niin ei tule lähdettyä, mutta kun on näin lähellä, niin onnistuu.”

Osallistuminen nousi kaikissa haastatteluissa esiin. Kerrottiin miksi oli halunnut osallistua ja mitä osallistuminen itselle merkitsi. Uuden oppiminen koettiin myös tärkeänä. Toisinaan haastateltavalla oli vahva käsitys siitä, millaiseen toimintaan haluaa osallistua. Itselle merkitykselliset asiat korostuivat haastatteluissa.

”Kivaa...ja uutta tavallaan... on kaikenlaisia tapoja miten tehdään ja oppii aina uusia juttuja kun joku opastaa.”

”Kyllä määhän semmosiin osallistun kun on väkeä ja keskustellaan. Juu kun vaan on sellainen aihe joka miellyttää...oikein mukava henkilö hän oli (toistaa) kun vain on sellainen aihe kun miellyttää.”

Kävi myös selväksi, miksi toisinaan ei haluttu osallistua ja mikä puolestaan siihen oli syynä. Toisten osallistujien taidetoiminnan tuotokset kuitenkin ilahduttivat ja haastateltava ilmaisi arvostusta tekijän osaamista kohtaan.

”En oo koskaan harrastunut. En määhän semmosiin halua osallistua missä pitää piirtää. Piirustuksista en tykkää kun en oo mikään piirtäjä. Enkä määhän noissa maalauksissa ollu mukana. Kyllä ne jotkut osaa... (naurah-taa)... on värikkäitä kuvia. Kyllä ne kauniita piirustuksia on.”

Toiminta on ihmisen perustarve. Ihmisellä on tarve toimia, koska toiminta antaa mahdollisuuden omien kykyjen ja voimavarojen käyttöön. Ihminen on luonnostaan toiminnallinen, luova ja elämyksellinen. Luovat-, yhteisö- ja kuvataiteen menetelmät sopivat soveltaen eri-ikäisille ja persoonaltaan erilaisille vanhuksille. Kyseisissä menetelmissä toteutuu sosiaalipedagoginen ajattelu hyvinvoinnin edistämiseksi pedagogisin keinoin. Näiden menetelmien avulla tuetaan vanhuksen yksilöllisyyttä huomioimalla hänen eletty elämänsä. Tällä tavalla pyritään vahvistamaan vanhuksen sisäistä elämähallintaa, kykyä sopeutua oman elämän vaiheisiin sekä muutoksiin. Kyse on vanhuksen yksilöllisyyden vahvistamisesta. Eli toiminta on tärkeää identiteettityötä, jota tehdään ikäihmisen kanssa yhdessä tarkastelemalla hänen elämänsä historiaansa, analysoimalla nykyistä elämäntilannetta sekä hahmottamalla tulevaisuutta. (Andreev & Salomaa 2005, 169–170.)

Luovien menetelmien tavoitteena on avata ja eheyttää ihmisen sisintä. Luovat menetelmät tarjoavat muutoksen avaimia, uutta ja erilaista todellisuuden kohtaamista. Eriytyisesti ne vaikuttavat tunne- ja asennetasolla. Muun muassa tunteiden ilmaiseminen muotojen, värien, hahmojen tai kuvien kautta saa liikkeelle muistoja (Madori 2010, 81). Taide on käyttökelpoinen, edullinen ja terapeutin itsehoidon väline ja elämyksellinen tie, jota pitkin on mahdollista kulkea omaan itseensä ja tunteisiinsa. Taiteen avulla voi siis tutustua itseensä ja päästä käsiksi tunteisiin, joita ei osaa sanoa selittää ja ymmärtää, tai joiden olemassaoloa ei ole edes tiedostanut. Taiteen avulla saatu yhteys syvällä oleviin sisimpiin tunteisiin voi myös edistää ja vahvistaa emotionaalista parantumista (Madori 2010, 81). Taide kertoo ja käsittelee aina jotakin tekijänsä ja kokijansa tunteista. Taiteen itsetekemisen tai valmiiden teosten käsittelyn avulla voi etäännyttää vaikeita ja ahdistavia asioita käsiteltäviksi hieman kauemmaksi itsestään. Taidetta tehdessään tai vastaanottaessaan ihminen siirtää siihen tunteitaan, jolloin psyykkinen työskentely mahdollistuu turvallisesti ilman liian suurta ahdistusta kyseistä asiaa kohtaan. Luovissa menetelmissä korostuu erilaisten keinojen rikkaus sekä ihmismielen monitasoisuus. Mikään terapeutin toiminnan muoto ei ole toistaan parempi tai toistaan poissulkeva – päinvastoin: eri taiteenmuodot puhuttelevat tekijöitään ja kokijoitaan eri tavoin. Niitä tarpeiden mukaisesti yhdistelemällä taiteenmuodot ovat tukemassa elämän monivivahteisuutta ja kokemisen rikkautta. Näin ne tukevat kokonaisvaltaista eheytyä. (Heiskanen & Hiisijärvi [www-sivut](http://www.sivut).)

7.5 Aistit luovuuden lukkoja avaamassa

Yhteisö- ja kuvataidetoiminnan interventioissa oli mukana vanhuksia, joiden aistitoiminnot olivat heikentyneet iän tai sairauden johdosta. Muistisairaus on yksi vaikuttava tekijä aistitoimintojen häviämisessä. Usealla interventioihin osallistujilla oli jonkinasteinen muistisairaus. Tutkimusten valossa tiedetään, että jopa vaikeasti muistisairaana henkilön identiteettiä, aistitoimintoja ja toimintakykyä ja hyvän elämän muodostumista voidaan vahvistaa ja ylläpitää monipuolisella gerontologisella kuntoutuksella, johon sisältyy luovan toiminnan yksilö- ja ryhmämenetelmiä. Tärkeänä huomiona on, että painopiste on ihmisessä itsessään eli millaista tukea, toiminnollisuutta ja hoivaa hän yksilönä tarvitsee – mikä on hänen elämäntarinansa. Ihmislähtöisen muistityön toimintamallista löytyy kokemustietoa vuorovaikutukseen muistisairaana kanssa. (Semi 2015, 8, 122; Madori 2010, 125–135.)

Aistien olemassaolo on ihmiselle merkityksellistä, sillä niiden avulla ihminen luo ja rakentaa omaa riippumattomuuttaan. Aistit auttavat meitä havainnoimaan ympäristöä, jossa elämäämme elämme. Reagoimme ihmisiin, eläimiin ja asioihin. Aistit liittyvät kykyymme toimia. Näkö, kuulo, tunto, maku ja haju ovat tutuimmat aistimme, mutta on tiedostettava myös liike- ja kipuaistit, jotka ovat käyttäytymisemme perusta. Aisteilla on omat biologiset tehtävänsä, ne toimivat kommunikaatiovälineinä sekä informaatiokanavina. Aistien avulla ihmiset selviytyvät ympäristön heille asettamista haasteista, jonka lisäksi kunkin ihmisen jokainen aisti toimii yksilöllisesti. Ihmiskunnan vanhin aisti on tunto, kosketus. Kosketusaistin katoaminen näkyy ihmisen hyvinvoinnissa, sillä kosketusaisti liittyy kaikki muut aistimukset yhteen. Ei siis ihme, että ihmisen tärkeimmäksi aistiksi sanotaan tuntoaistia. Se on myös pinta-alaltaan suurin aistimme. Ihon pinta sisältää suuren määrän reseptoreita, joiden kautta reagoimme kylmyyteen, kuumuuteen, kipuun ja kosketukseen. (Lehtinen, Tammisto, & Toikka 2006, 27.) Taideinterventioissa vanhusten eri aistit saivat eri toimintojen myötä yllämainittuja aistielämyksiä.

Aistiärsykkeiden synnyttämät tunteet ja kokemukset aktivoivat aivoja. Kuvittelemisen, oppimisen ja sisäiset tunteet osataan paikantaa aivoissa. Muistaminen, muistelu, lukeminen, rakastaminen, onnellisuuden tunne ja muut emootiot saavat vastineensa aivojen toiminnassa. (Hyypä & Liikanen 2005, 59.)

Aistielämyksiin liittyviä mielikuvia syntyy runsaasti erilaisissa toimintamuodoissa. Hyypä ja Liikanen (2005) avaavat mielikuvituksen käsitettä ja tähdentävät niiden merkitystä terveyteen. Mielikuvien sanotaan olevan kuvia ihmisen mielessä. Virikkeet niihin syntyvät aistielimissä tai aivojen sisällä olevassa aistimusjärjestelmässä. Mielikuvien synty ei liity aikaan eikä paikkaan. Ne ovat kuitenkin oman luovuutemme värittämiä. Syntyvät mielikuvat ovat subjektiivisia, mutta voimme jakaa kokemustemme mielikuvittelua toistemme kanssa. Kulttuuri- ja taide-elämykset tuottavat uusia mielikuvia ja vahvistavat vanhoja. Tunne- ja havaintoaivokuori aktivoituvat, kun kuvittelemme. Mielikuvat eivät myöskään poikkea tosimaailmassa aistituista havainnoista. Myönteinen elämys palautuu mieleen helpommin kuin kielteinen. Kun taide-elämys synnyttää mielihyvää, siitä palautuu muistikuvia. Tämä synnyttää lisää mielikuvia, hyvää mieltä ja iloisuutta, joiden tiedetään vahvistavan kokijan terveyttä. (Hyypä & Liikanen 2005, 63–64.)

Seuraavassa selviää, että toimintakyvyn vajeet eivät estäneet osallistujaa. Toisinaan osallistujalla olisi ollut halua käyttää omaa toimijuuttaan kaikessa toiminnassa, mitä interventioissa tehtiin, mutta oma fyysinen sairaus esti itsenäisen osallistumisen. Osallistuja saattoi kuitenkin ohjata työskentelyä oman mielikuvituksensa mukaisesti hoitajan toimiessa hänen käsinään. Työskentely oli saumatonta ja eri kerroilla eri hoitajat toteuttivat osallistujan aihe- ja värivalintoja tarkasti ohjeiden mukaan. Osallistuja oli mielissään mahdollisuudesta olla yhtenä kuvataidetoiminnan tekijöistä. Hän koki vahvasti olevansa läsnä kykenevänä ja itsellisenä muiden joukossa.

”Oli avustaja...ei haitannut...annoin ohjeita... mun mielestä se oli ihan hauskaa...ja se antoi myös osviittaa...taiteesta...oli ihan mielenkiintoista. Tehtiin kalankuvia...painettiin sitten paperille...ne...oli mielikuvituskaloja. Tikkuja liimattiin paperille...siitä tuli sateenkaari...ja...salamoja ...räiskyy taivaalla.”

”Maalattiin pylväitä...ei ainakaan tullut kahta samanlaista pylvästä ... iso maalarin suti...sitä oon käyttänyt ennenkin.”

Yhteisö- ja kuvataidetoiminnan avulla osallistujat saivat erilaisia aistikokemuksia osallistavien menetelmien avulla. Usein puhutaan aistien stimuloinnista tai multisensorisesta toiminnasta, jota käytetään enimmäkseen kehitysvammaisten henkilöiden hoidon tukena. Tutkimusten mukaan muut aistit voivat välittää omalla tavallaan tietoa samasta ilmiöstä heikentyneen aistin sijasta. Aistitoimintojen monipuolisella aktivoimisella tai rentoutuksella voidaan myös parantaa vuorovaikutuksen ja kommunikation laatua ja määrää vanhuksen ja henkilökunnan välillä. (Sirkkola 2009). Interventioissa tuntoaisteja stimuloitiin usein tuokion päätteeksi rentoutuksen merkeissä. Tuntoaistin stimulointiin käytettiin höyheniä, pehmeitä maalaussuteja, höyhenen kevyitä kankaita, suihkurentoutusta mielikuvien ja parityöskentelyn avulla. Samalla tavalla osallistujien muut aistit saivat monipuolisia aistiärsyksiä kuvataiteen, teatterin, sirkustoiminnan, muistelun ja keskustelun kautta.

7.6 Luovuus vanhuudessa

Yhteisö- ja kuvataideinterventiot loivat mahdollisuuksia ja tilanteita vanhuksen luovuuden heräämiselle ja käyttöönottamiselle. Osalle vanhuksista toimintamuodot olivat vieraita eivätkä kaikki halunneet osallistua. Jotkut vanhukset tarvitsivat enemmän kannustusta kuin toiset oman luovuuden herättelemisessä. Muutama osallistuja oli erityisen innostunut kaikesta taiteeseen ja luovaan tekemiseen liittyvästä toiminnasta. Luovan taiteellisen tekemisen tueksi henkilökohtaisista muistoista ammennettiin aiheita. Aiheisiin liittyvät muistot tulivat yksilöllisesti esille kuvataiteilijan esitellessä tuokion päätteeksi jokaisen tekijän työn. Tekijä sai tuolloin kertoa, mistä kyseinen aihe kumpusi ja mitä asiat innoittivat työn tekemiseen.

Leonie Hohenthal-Antin on tutkinut ikäihmisten taidetoiminnan, luovuuden ja hyvän elämän suhdetta. Erityishuomion hän antaa toiminnan merkitykselle ja sen eheyttävälle vaikutukselle. Hän on todennut käytännössä, miten taidetoiminta myös voimaannuttaa sekä vahvistaa identiteettiä varsinkin silloin, kun toiminta lähtee osallistujan omasta eletystä elämästä ja itselle merkityksellisistä asioista. Soveltamalla laajasti luovan muistelutyön menetelmiä taidetoiminnassa, osallistujalla on kosketuspintaa tekemiselle ja tämä puolestaan madaltaa osallistumisen kynnyksiä. Jokaisella on muistoja ja elettyä elämää, tarinoita jaettavaksi yksilöllisesti tai toisten kanssa. Tuotos voi olla

mikä tahansa: esimerkiksi teatterimainen roolityö, muistorasia, skräp-albumi tai satunaisen hetken tuottama taiteellinen työ. Ne kaikki kertovat yksilön tai yhteisön eletystä elämästä, joka on aina ainutlaatuinen ja ainutkertainen. Se, miten luovaksi ihminen itsensä tuntee, on paljolti riippuvainen niistä luovuuden mahdollisuuksista, joita hänelle tarjoutuu. (Hohenthal-Antin 2012, 30–31.)

Hohenthal-Antin (2012) onkin määritellyt henkisen esteettömyyden käsitteen. Hän mukaansa hyvä ja merkityksellinen elämä rakentuu ennen kaikkea henkisen esteettömyyden toteutumisella eikä pelkästään fyysisen esteettömyyden huomioimisesta. Hänen mukaansa: ”Henkinen esteettömyys on tunne siitä, että minulla on lupa ilmaista itseäni itselleni parhaaksi katsomallani tavalla, myötäillen omia kykyjäni ja taipumuksiani. Se on tunne siitä, että olen vapaa ja oikeutettu ottamaan itsessäni olevat luovat voimavarat käyttöön.” On virheellistä uskoa tietävämme paremmin, mitä niin sanottujen erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden omat kulttuuriset tarpeet ovat. Ei pidä sortua aliarvostukseen, jolloin kyse on alimitoitetusta stimulaatiosta, tarkoittaen sitä, että tekemisestä puuttuu haaste ja mielekkyys. Itse tekeminen haastaa ihmisen luovuuteen, jolloin toiminnasta tulee merkityksellistä. (Hohenthal-Antin 2012, 17, 30.)

Madori (2008) tukee samaa ajatusta. Tekemisen hyödyt lisääntyvät, kun osallistuja luo itse: maalaa, musisoi, liikkuu, tanssii, näyttelee, työstää savea tai kirjoittaa. Tärkeää on itse prosessi, jossa yhdistyy liikkeen antama aivostimulaatio, sosiaalisuus ja puhumisen antama virike. (Madori 2008, luento.) Lisäksi osallistuminen merkitykselliseen toimintaan tuottaa myönteistä ajattelua itseään kohtaan (Madori 2010, 80). Levonen (2001, 146.) tähdentää, ettei luovuus ei ole iästä kiinni eivätkä aivot aseta ikärajoja luovuudelle. Tiedetään, että aivojen syvimät osat niin sanotut luovuuden lähteet aktivoituvat iän karttuessa ja versovat uusia synapseja. Todennäköistä on, että varsinainen luovuus kumpuaa kokemuksesta.

Myös Hakonen (2008, 141) korostaa harrastustoiminnan tärkeyttä arjen merkitysten ylläpitäjänä. Kyseinen toiminta aktivoi tunteita, vuorovaikutusta ja kokemusten jakamista. Toiminnan kautta voi saada myönteistä kokemuksia omasta osaamisestaan. Tämä puolestaan vahvistaa identiteettiä, itseymmärrystä, jolloin ikääntyvä voi parhaimmillaan tuntea omien elämäntavoitteidensa toteutumista.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

8.1 Tulosten tarkastelu

Tässä etnografisessa tutkimuksessa kenttäaineiston keruu toteutui menetelmätriangu-laation avulla eli tiedon keruussa käytettiin monia eri menetelmiä. Aineiston sisältö-analyysin ja tulkinnan kautta saatiin vastattua tutkimustehtäviin, joita oli kaksi. Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää ja kuvata: ”Mitä merkityksiä yhteisö- ja kuva-taiteen interventioihin osallistuneet vanhukset antavat toiminnasta?” sekä selvittää ja kuvata ”mitä merkityksiä interventioista oli osallistuvan havainnoinnin ja valokuva-elisitaation avulla tulkittavissa?”.

Etnografia osoittautui oikeaksi ja perustelluksi tutkimusmenetelmäksi määriteltyyn tutkimustehtävään. Etnografia tutkii ihmisiä ja heidän toimintaansa tietyssä konteks-tissa, kuten tässä tutkimuksessa. Se ei myöskään pyri ratkaisemaan ongelmaa, vaan tuottaa pelkästään ilmiön ymmärryksen ja siihen liittyvän ”tiheän” kuvauksen ilmiöstä (Kananen 2014, 33–34). Sanotaan, että etnologista kenttätöitä ei koskaan pysty teke-mään täydellisesti ja tutkija on lähes aina epävarma aineiston riittävydestä. Lisäksi kenttätöissä aina jotain jää huomaamatta, kysymättä tai jokin tärkeä ja kiinnostava asia havainnoimatta. Silti etnografinen tutkimus usein tuottaa pätevää ja hedelmällistä tietoa tutkimuskohteesta varsinkin, jos aineisto vastaa niihin kysymiin, jotka ovat tu-kijalle ja tutkittaville merkityksellisiä. Näin ollen kenttätöaineistot ovat käyttökelpoi-sia todisteita tutkittavasta ilmiöstä. Voidaankin todeta, että etnografisen tutkimuksen tekeminen on kuin taidetta, ja jokainen etnografinen tutkimus on yksilöllinen ja ainut-laatuinen luomus. (Fingerroos & Jouhki 2014, 102–104.)

Etnografisessa tutkimuksessa tulee aina pohtia tutkijan paikkaa eli miten ja mistä läh-tökohdista tutkijana toimii kentällä ja on suhteessa tutkittaviin. Tutkijan sanotaan kan-tavan mukanaan niin sanottua tutkijan työkalupakkia, joka koostuu tutkijan omasta kiinnostuksesta ja motivaatiosta tutkittavaa ilmiötä kohtaan. Tutkijan positiossa on aina myös kyse henkilökohtaisista valmiuksista ja kyvystä reflektoida omaa toimintaa, kuten suunnittelua, kenttätöitä ja raportointia. (Fingerroos & Jouhki 2014, 88–90.)

Omalla kohdallani tutkijan pitkä kenttätyö oli uusi kokemus. Kenttätyö tapahtui omassa työyhteisössäni, jossa työroolini on toimia ohjaajana. Tutkimukseen osallistuneet vanhukset olivat itselleni hyvin tuttuja jo pitkältä ajalta, joten vuorovaikutus oli luonnollista. Myös hoitajat, jotka osallistuivat taideinterventioihin, olivat työtovereitani. Näistä näkökulmista tarkasteltuna tutkimuskenttä, johon tutkittava ilmiö liittyi, oli erittäin tuttu. Vanhukset eivät vierastaneet uutta rooliani ja minusta tuntui, että he unohtivat sen täysin. Hoitajat tiesivät roolini eivätkä puuttuneet asiaan. Vanhuksen arjen todellisuus, johon tutkimus keskittyi, oli arkea, jota elin heidän kanssaan normaalioloissa. Tutkittava ilmiö oli kuitenkin tuntematon ja uusi. Kiinnostukseni tutkimusta kohtaan kumpuaa halusta ymmärtää ja olla mahdollistamassa vanhuksen hyvän arjen ja elämän toteutumista. Lisäksi haluan tuoda tietoisuutta taiteen ja kulttuurisen merkityksestä osana vanhuksen hyvinvointia arjen eri käytänteissä. Tämä marginaalinen ryhmä ei saa itsenäisesti ääntänsä kuuluville.

Toimenkuvani työyhteisössä on paljolti samansuuntainen kuin, mitä tutkimani ilmiön toiminnot pitivät sisällään. Tästä näkökulmasta katsottuna minun ei tarvinnut ymmärtää toiminnan sisältöjä, vaan pystyin kohdentamaan kaiken huomioni tutkittaviin ja heidän toimintaansa interventioiden aikana. Roolini oli kuitenkin monin tavoin kaksijakoinen: Yhteisötaideinterventioissa pystyin olemaan lähes kokonaan tutkijan roolissa, kun taas kuvataidetoiminnassa oli tilanteita, jossa osallistuminen itse toimintaan oli lähes välttämätöntä. Tutkijana pyrin objektiivisuuteen tasapainoillen kahden todellisuuden välillä eli Emic (tutkittavan todellisuus) ja Etic (tutkijan todellisuus) -väli-maastossa (Kananen 2014, 62–63). Tutkijan kiinnostukseni suuntautui ymmärtämään sitä, miten tutkittava kokee ja näkee ympäristönsä sekä siinä tapahtuvan toiminnan. Tämän tutkittavien näkemyksen olen pyrkinyt tuottamaan tutkimusaineistoksi menetelmätriangulaation avulla (ks. kpl 4).

Tulokset osoittivat, että yhteisöllisyys ja yhdessä toimiminen yhteisö- ja kuvataiteen keinoin toi vanhusten hyvinvointiin monia myönteisiä vaikutuksia, kuten iloa, huumoria, luovuuden heräämistä, itseilmaisun toteutumista, aistien aktivoitumista, kuulluksi ja näkyväksi tulemistä. Tärkeänä koettiin yhdessäolo ja osallistumisen mahdollisuus. Lähes jokaisen taideintervention toiminta sisälsi vaiheita, jotka perustuivat osallistujien muistoihin ja ne olivat lähes aina myös kuvataidetoiminnan virittäjinä.

Yhteisötaiteen interventioiden keskiössä oli yhteisöllisyys, yhdessä toimiminen, yhdessä tekeminen ja vanhuksen yksilöllisyyden tukeminen. Tärkeänä tavoitteena oli vuorossa olevien hoitajien läsnäolo. Heidän osallistumisensa mahdollistettiin työvuorosuunnittelussa. Myös paikalla olleet omaiset saivat osallistua toimintaan tasavertaisina jäseninä. Hoitajille toimintaan osallistuminen tarkoitti sosiokulttuuriseen työotteeseen tutustumista, oman luovuuden herättelyä ja hoidettavien voimavarojen näkemistä kulttuurisesta, osallistuvasta ja voimavaralähtöisestä näkökulmasta.

Yhteisötaiteen interventioiden ajatuksena oli tuoda uudenlaista toimintakulttuuria arkeen, jossa hoitoalan ammattilaiset ja kulttuurialan toimijat tuottavat yhdessä hyvinvointia ympärivuorokautisessa hoidossa oleville vanhuksille. Tämä tarkoitti fyysisen, psyykkisen, sosiaalisen, henkisen sekä kulttuurisen tarpeiden huomioimista osana jokapäiväistä hoitoa ja huolenpitoa. Kulttuurihanke tuotti lisäarvoa toimintaan osallistuneille ikäihmisille yhteisötaiteen elämyksellisyyden kokemisen kautta. Myös omaisten taholta yhteisölliset tuokiot koettiin omalle läheiselle tärkeänä toimintana. Ulkopuolisten taiteilijoiden avulla lisääntynyt taidetoiminta vaikutti myös koko yhteisön arkeen tuoden siihen rutiineja rikkovaa vaihtelua. Rosenlöfin (2014, 11) mukaan taide- ja kulttuuritoiminnalla on koko työyhteisöä ajatellen myönteisiä vaikutuksia. Työyhteisössä kulttuuri- ja taidetoiminta vahvistaa yhteisöllisyyttä edistäen myönteistä ilmapiiriä, vuorovaikutusta, avoimuutta sekä kykyä hyväksyä erilaisuutta. Hänen mukaansa toiminnalla on vaikutusta myös henkilökunnan työhyvinvointiin muun muassa työhön sitoutumisessa, kun oman työn sisältö monipuolistuu.

Yhteisötaiteen ja sosiokulttuurisen innostamisen tavoitteet luovat pohjaa sosiokulttuuriselle työotteelle. Kulttuurihankkeen avulla pyrittiin vaikuttamaan yhteisössä välitsevaan toimintakulttuuriin sosiokulttuurisen työotteen suuntaan. Sosiokulttuurinen työotteen sanotaan lisäävän ja vahvistavan yhteisön ja yksilön voimavaroja vanhustyössä. Yhtenä kulttuuritoiminnan soveltavista toimintamuodoista voidaan pitää juuri sosiokulttuurista innostamista, joka sisältää edellä mainitut pedagogiset, sosiaaliset ja kulttuuriset ulottuvuudet. (Liikanen 2011, 7.)

Yhteisötaideinterventiot avasivat pieneltä osin ovia sosiokulttuuriseen suuntaan, jossa hoitajat olivat mukana toteuttamassa kulttuurista hyvinvointia yhdessä vanhusten

kanssa. Hoitajat voivat ulkopuolisten taiteilijoiden ohella toimia innostajina käyttämällä omia taiteellisia ja luovia ominaisuuksiaan. Vanhustyössä tarvitaan yhä enemmän gerontologista osaamista ja tähän kuuluvaa osaamisen johtamista. Taide ja kulttuuri eivät ole hoitotyöstä ja palveluista erillisiä, vaan niiden tulisi kuulua luontevana osana arjen työskentelyyn. (Näslindh-Ylispangar 2014, 208.) On tutkittu, ettei ole helppoa auttaa vanhuksia luomaan sosiaalinen ja yhteisöllinen elämä eräällä tavalla keinotekoisessa ympäristössä. Juuri tähän asiaan tarvitaan innostamista. Ympäri vuorokautisessa hoidossa vanhuksia on tuettava, jotta he löytävät jokapäiväiseen elämäänsä hengen ja merkityksen. Innostamisen avulla etsitään merkityksiä elämälle siten, että vanhuksella on edelleen edessään tulevaisuuden projekti. (Kurki, 2007, 100.) Eettismoraalinen keskustelu työyhteisöissä onkin välttämätöntä, sillä se vaikuttaa siihen, ollaanko vanhusten hoitotyössä hoidon antajia vai elämän mahdollisuuksien lisääjiä. (Ollikainen 2004, 186.)

Sosiokulttuurinen työote huomioi ja ottaa käyttöön taiteen ja kulttuuritoiminnan mahdollisuudet vanhuksen hyvinvoinnin edistämiseksi. Näiden avulla voi lisätä hoitotyön keinovalikoimaa ja katkaista laitospäivä hoidon arkea. Tässä tutkimuksessa esitettyjen interventioiden päivittäisellä toteutuksella voimavaroalähtöisyyteen perustuva sosiokulttuurinen työote voi parhaassa tapauksessa saada jalansijaa tehtäväkeskeiseltä hoitokulttuurilta. Toteutuakseen tämä kuitenkin edellyttää hoitotyön ammattilaisilta ymmärrystä yhteisötaiteen, taiteen ja sosiokulttuurisen toiminnan merkityksistä ja menetelmistä. (Väänänen 2007, 69.)

8.2 Luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuutta voidaan kuvata sen kykyä osoittaa, että saadut tutkimustulokset ovat tosia, uskottavia ja paikkansa pitäviä. Etnografisessa tutkimuksessa on tyypillistä, että tutkijalla itsellään on suuri vastuu tutkimustulosten luotettavuudesta. Tämä johtuu siitä, että tutkija itse päättää mitä, miten ja paljonko hän tutkii. Tutkija myös päättää, mitä aineistoa hän kerää ja mitä ottaa aineistosta huomioon. Kenttätöön pituutta pidetään yhtenä luotettavuuden mittarina, eli pitkä kenttätö edesauttaa syvällisempää perehtymistä tutkittavaan kulttuuriin ja tuottaa luotettavampaa tietoa. Tähän kuitenkin vaikuttaa kenttätöön kesto, kentällä olon tarve ja asetettu tutkimusongelma.

Oleellista on myös mitä, miten ja kenen kanssa tutkija toimii. Aineistotriangulaation avulla voidaan parantaa etnografisen tutkimuksen luotettavuutta keräämällä tietoa ja tutkimuksia eri lähteistä, joita sitten verrataan omaan tulkintaan. Näin toimien saadaan vahvistusta ja todistusaineistoa, joka tukee omia tulkintoja ja tuloksia ilmiöstä. (Kananen 2014, 139–142.)

Tutkimusetiikan tiedostaminen ja sen noudattaminen on oleellinen osa tutkimuksen tekemistä sen jokaisessa vaiheessa. Tutkijan toimintaa ohjaa eettinen ajattelu. Se tarkoittaa tutkijan kykyä tunnistaa sekä omien että yhteisön arvojen kautta mikä satunnaisessa tilanteessa on oikein mikä väärin, eli etiikan, mutta myös lainsäädännön näkökulmasta. Tutkimusetiikkaa läheisesti kuvaava käsite on ammattietiikka, johon kuuluvat oman ammattialan eettiset periaatteet, normit, arvot ja hyveet. Tutkijan on siis kunnioitettava tutkittavien kaikkia ihmisen kohtelua määritteleviä normeja ja eettisiä periaatteita. Eettisesti kestävien tutkimustapojen lähtökohtana on aina ihmisarvon kunnioittaminen ja se pyritään turvaamaan itsemääräämisoikeuden toteutumisella, tutkittavien vahingoittumattomuudella ja yksityisyyden kunnioittamisella. (Kuula 2011, 11, 21–23, 60.)

Ympäri vuorokautisen hoidon ja koko vanhustyön ongelmana on ollut ja on edelleen hoidon ja hoivan kokonaisvaltaisen näkökulman puuttuminen. Vanhusten hoidossa tulisi näkyä yhteiskunnallinen, kulttuurinen, paikallinen, merkityksellinen, kokemuksellinen, toiminnallinen ja sosiaalinen toiminta sekä pedagoginen ulottuvuus (Kurki 2007, 14 ks. Marin 2003, 12). Hyvää elämää määrittää merkityksellisyys ja vastavuoroisuus. Elämän merkityksellisyys on jokaisen ihmisen elämässä omanlaisensa; useimmille merkityksellisyyteen kuuluu yhteys muihin ihmisiin ja osallisuus yhteisöön. Hyvinvointia lisää merkitykselliseksi koettu elämä, joka muodostuu kiinnostavasta, mielellistä tuottavasta toiminnasta, ympäristön kauneudesta ja yksilöllisistä nautinnon aiheista. (Saarenheimo 2009, 23.)

Kulttuurista vanhustyötä onkin viime vuosina lähdetty monin tavoin kehittämään eri puolilla Suomea. Yksi tapa on ollut lisätä erityisesti taiteen ammattilaisten sijoittamista sosiaali- ja terveydenhuollon kentälle. Tämä poikkihallinnollinen lähestymistapa kulttuuri-, sosiaali- ja terveystoimen välillä on ollut tärkeä askel taiteen ja kult-

tuurin saatavuuden ja saavutettavuuden lisäämisessä myös ikäihmisten terveydenhuollon yksiköissä. On ymmärretty, että vanhustyössä tarvitaan muutakin kuin hoidollista osaamista. (Rosenlöf 2014, 8–10.)

Jokainen ihminen haluaa arkielämässään kokea ja tehdä elämänsä mielekkääksi ja merkitykselliseksi. Se on edellytys henkiselle, fyysiselle sekä sosiaaliselle hyvinvoinnille. Taide- ja kulttuuritoiminta ovat keskeisiä elementtejä hyvän elämän ja arjen kokemiselle, jossa korostuu aineettoman hyvinvoinnin merkitys. Itse koetut elämykset, voimavarojen hyödyntäminen, osallisuus ja vuorovaikutus toisten ihmisten kanssa mahdollistavat voimaantumisen, itsensä kehittämisen ja toimintakyvyn ylläpidon. (Liikanen 2011, 26.)

Tämän tutkimuksen kulttuurihanke pyrki tavoitteissaan lisäämään vanhusten kulttuurista hyvinvointia. Tutkimukseen liittyvä yhteisötaidehanke oli tässä vanhusten hoito-yhteisössä lajissaan ensimmäinen. Kokeilu toi yhteen eri ammattialan asiantuntijoita, joiden yhteisenä päämääränä oli yhdessä toimiminen ja toiminnasta oppiminen. Tämä toteutui yhtenä päivänä viikossa kahden tunnin ajan. Yhteisesti kirjattuihin tavoitteisiin päästiin parhaiten yhteisöllisyyden osalta, joka tuotti erilaisia hyvinvointiin liittyviä tekijöitä osallistujien henkilökohtaisen kokemuksen ja vastaanottokyvyn osalta. Tutkimus osoitti, että yhteisöllistä kulttuurista toimintaa on tärkeä sisällyttää vanhuksen arkeen sen jokaisena päivänä. Se tarkoittaa koko henkilöstön sitoutumista, mehenkeä ja arvostavaa asennetta vanhuksen kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin toteuttamisessa.

Toimintaa haluttiin jatkaa Kulttuurikeskus PiiPoon kanssa TEIJO-hankkeen ”Tee itse taidetta ja osallistu” myötä, joka käynnistyi heti seuraavana syksynä. Tällä hetkellä on sitouduttu jo jälleen uuteen kulttuurihankkeeseen saman kulttuuritoimijan kanssa. Kulttuuritoimijoiden tulo vanhustyön kentälle lisää osaltaan kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta ympärivuorokautisessa hoidossa olevien vanhusten osalta. Tämän tutkimuksen perusteella yhteistyötä heidän kanssaan voi monin eritavoin kehittää ja sen myötä toiminnan vaikuttavuutta osallistujien keskuudessa lisätä.

8.3 Tulosten hyödynnettävyys

Tutkimuksen avulla vanhuksilta kerätty ja analysoitu kokemusperäinen ja merkityssisältöinen tieto lisää jo olemassa olevaa käsitystä taiteen ja kulttuurin hyvinvointia ja elämänlaatua kohentavista vaikutuksista. Kokemusperäistä tietoa yhteisötaidetoiminnan merkityksestä ja vaikuttavuudesta saatiin vanhuksilta itseltään sekä toiminnan havainnoinnin avulla heidän arjessaan. On tiedostettava, että vain vanhuksilla itsellään on tiedollinen ensisijaisuus omaan kokemusmaailmaansa ja vanhustyön ammattilaisella tulee olla valmiutta nähdä ja kokea maailmaa vanhuksen silmin. Kyky eläytyä ja samaistua vanhuksen kokemusmaailmaan lisää vanhusten hoidossa asiakaslähtöisyyden ja subjektiivisten oikeuksien toteutumista. (Heiskanen & Saaristo 2011, 136.)

Laadullinen tutkimus ja siihen lukeutuva etnografinen tutkimus eivät pyri yleistämään. Tarkoituksena on saada syvälinen kuvaus ilmiöstä. Tutkimustulokset pitävät paikkansa vain kyseisen tutkimuskohteen osalta. (Kananen 2014, 150.) Tulosten avulla voidaan kuitenkin tehdä tulkintoja vastaavanlaisen toiminnan käyttämisestä kyseisen ihmisryhmän kanssa toisessa ympäristössä. Tutkimus voi parhaimmillaan osoittaa toistettavuudeltaan hyväksi käytännöksi.

8.4 Jatkotutkimusaiheita

Vanhustyön ympärivuorokautisen hoidon kentällä on monia jatkotutkimusaiheita liittyen arjen kulttuurisuuden kehittämiseen. Miten arjen käytänteitä voidaan muuttaa niin, että vanhuksen arki näyttäytyisi monimuotoisena, kiinnostavana, elämyksellisenä ja kaikin tavoin yksilöllisesti mielekkäänä? Miten palvelujärjestelmässä arki voitaisiin nostaa sille kuuluvaan asemaan, jossa perushoito tukee hyvän arjen toteutumista ja jossa arjen kulttuurisuus nousee pääasiaksi?

Tässä tutkimuksessa kerättiin kokemusperäistä tietoa vanhuksilta itseltään. Hyödyllistä olisi myös tutkia, miten hoitajat kokevat taideinterventioihin osallistumisen ja millaisia valmiuksia se heille antaa. Tärkeänä näkisin myös tutkia, minkälaista luovan toiminnan ja osaamisen johtamista tarvitaan, jotta sosiokulttuurinen työote vanhustyössä pystyisi aidosti toteutumaan.

LÄHTEET

- Andreev, T. & Salomaa, V. 2005. Kokemista ja kuvitusta – luovat ja toiminnalliset menetelmät vanhustyössä. Teoksessa: Noppari, E. & Koistinen, P. (toim.) Laatua vanhustyöhön. Tampere: Tammi. 161–189.
- Asetus avohoidon ja laitoshoidon määrittelyn perusteista. Sosiaali- ja terveysministeriö. 29.12.2009/1806 Liite 1. Viitattu.13.3.2016. <http://plus.edilex.fi/kela/fi/lainsaadanto/20091806>
- Branderburg C. 2008. Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä. Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön. Opetusministeriön julkaisuja 2008:12
- Fingerroos & Jouki 2014. Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: Metodien monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkkitapauksia. Teoksessa. Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) Moniulotteinen etnografia. Tallinna: Tallinnan kirjapaino. 79–108.
- Jyrkämä, J. 2007. Toimijuus ja toimintatilanteet – Aineksia ikääntymisen arjen tutkimiseen. Teoksessa Seppänen, M., Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hakonen, S. 2008. Ikääntyvien voimavarat. Teoksessa. Suomi, A., Hakonen, S. (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: PS-kustannus. 121–152.
- Haverinen, R. 2008. Osallisuutta ja ihmisen kunnioitusta – ikääntyneiden palvelukokemuksia. Teoksessa. Suomi, A., Hakonen, S. (toim.) Kuluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: PS-kustannus. 219–242.
- Heiskanen, T. & Hiisijärvi, S. www-sivut. Viitattu 25.3.2016. <http://www.ela.fi/akatemia/toiminnalliset.php>
- Hohenthal-Antin, L. 2006. Kutkuttavaa taidetta, taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hohenthal-Antin, L. 2012. Muistot näkyviksi. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Hyypä, M., & Liikanen, H-L. 2005. Kulttuuri ja terveys. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Hyypä, M. 2013. Kulttuuri pidentää ikää. Helsinki: Duodecim.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) 2014. Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa. Moniulotteinen etnografia. Tallinna: Tallinnan kirjapaino.
- Hämeenaho, P. (2014b). Elore. verkkolehti. Viitattu. 3.1.2016. <http://www.elore.fi/elore-2-2014/lectio-pilvi-hameenaho/>

Hämäläinen, J. 1999. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopion yliopiston koulutus- ja kehittämiskeskus. Opetusjulkaisuja 1/1999. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Kangasalan vanhuspalvelujen kehittämissuunnitelma ja toimenpideohjelma 2014-2020. Viitattu 25.11.2014. http://www.kangasala.fi/sosiaali_ja_terveys/vanhuspalvelut/

Kananen, J. 2014. Etnografinen tutkimus. Miten kirjoitan etnografisen opinnäytetyön. Makkonen, T. (toim.) Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 168.

Kivelä, S-L. & Vaapio, S. 2011. Vanhana tänään. Suomen senioriliike ry. Eesti: Tallinna Raamatu- ja kirjanduskeskus.

Koskela, H. 2014. Kuinka tavoittaa hoivakodin henki? Valokuvaelisitaatio tutkimusmetodina. Teoksessa. Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) Moniulotteinen etnografia. Tallinna: Tallinnan kirjapaino. 212–234.

Kuitu, P. 2015. Tatku2 -Taiteesta työtä ja kulttuurista hyvinvointia -hankkeen kumppanikohtainen projektisuunnitelma Rekola-koto. Kangasalan kunta. Julkaisematon asiakirja.

Kulttuurikeskus PiiPoo. TATKU2 taiteesta työtä ja kulttuurista hyvinvointia – hanke raportti. Viitattu 12.4.2015. <https://www.dropbox.com/s/m2nmtzak7u5dx90/tatku-comb.pdf?dl=0>

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kurki, L. 2007. Innostava vanhuus. Sosiokulttuurinen innostaminen vanhempien aikuisten parissa. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Koskinen, S. 2007. Ikäihmisen asema Suomessa ja ikääntymisen käsityksiä. Teoksessa. Tulva, T., Uusitalo, I. & Harra, K. (toim.) Vanhuuden monet kasvot. Tallinnan yliopiston sosiaalityön laitoksen julkaisuja. Helsinki: OKKA-säätiö.

Kuikka, A. (toim.) Brand, S., & Holmi, M. 2014. Avain osallisuuteen. Menetelmiä ikääntyneiden ryhmätoimintoihin osa 2. Kehittyvät vanhuspalvelut julkaisuja 1/2014.

Kulttuurikeskus PiiPoo. Tatku2. Taiteesta työtä ja kulttuurista hyvinvointia –hanke. www-sivut. Viitattu 25.3.2015 <http://www.kulttuuripiipoo.fi/content/fi/1/20046/TATKU%20-%20hanke.html>

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2013:11. Kuntaliitto. Helsinki. Viitattu 22.3.2015. http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511564&name=DLFE-26915.pdf

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. 28.12.2012/980. Viitattu 3.3.2015.2015 http://www.stm.fi/vi-reilla/lainsaadantohankkeet/sosiaali_ja_terveydenhuolto/ikaantyneet

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista. Muistio lain toimeenpanon ja tulkinnan tueksi. hoidon ja huolenpidon toteuttamista ohjaavat periaatteet 14 §. Sosiaali- ja terveysministeriö 28.6.2013 Suomen Kuntaliitto. Viitattu 2.3.2016. http://www.kunnat.net/fi/Kuntaliitto/yleiskirjeet-lausunnot/yleiskireet/2013/y13802013/STM_Kuntaliitto_liitemuistio_yleiskirjeeseen_13802013_evl.pdf

Lehtinen, S., Tammisto, K., Toikka, H. 2005. VäriSaurus – Aikuisten kehitysvammaisten osallistuminen ja värien käyttö multisensorisessa tilassa. Teoksessa. Ala-Opas, T., Sirkkola, M.(toim.) Sosiokulttuurinen multisensorinen työ – kokemuksia vammaistyöstä. Hämeen ammattikorkeakoulun julkaisuja 7/2005. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy. 25–38.

Leino, J. 2011. Voimauttava musiikkielämäkertä -menetelmän kehittämistyö. Teoksessa. Kuukasjärvi, A., Linnosuo, O., Sutinen, J.(toim.) Taidetyöskentely arjen näyttämöillä. Teoriaa, menetelmiä ja sovelluksia. Turun ammattikorkeakoulu. Oppimateriaaleja 53. Tampere: Juvenes Print Oy. 92–109.

Levonen, T. 2001. Ikä karttuu elämä jatkuu. Ikääntyminen muuttuvassa yhteiskunnassa. Saarijärvi: Gummerus Kustannus Oy.

Liikanen, H-L. 2011. Ikääntyminen ja kulttuuri. Kohti seniorikulttuuria Viitattu 25.2.2015. <http://www.ikainstituutti.fi/binary/file/-/id/1/fid/333>

Liikanen, H-L. 2010. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010-2014. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1. Viitattu 28.11.2014. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2010/liitteet/OPM1.pdf>

Liikanen, H-L. 2007. Gerontologisen sosiaalityön menetelmiä. Teoksessa. Seppänen, M. Karisto, A. & Kröger, T. (toim.) Vanhuus ja sosiaalityö. Sosiaalityö avuttomuuden ja toimijuuden välissä. Jyväskylä: PS-kustannus.

Madori, Linda, Levine. 2007. Therapeutic Thematic Arts Programming fos Older Adults. Health Professions Press. Inc

Madori, Linda , Levine.2008. Taiteita hyödyntävä muistisairaiden vanhusten kuntoutusmenetelmä. Koulutus 12.3.2008. Hämeen ammattikorkeakoulu.Hämeenlinna: Luentomuistiinpanot.

Marin, M. 2003. Teoksessa Marin, M., Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä: PS -kustannus. 11–12.

Marttila, A. 2014. Tutkijan positiot etnografisessa tutkimuksessa – kentän ja kokemuksen dialoginen rakentuminen. Teoksessa. Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) Moniulotteinen etnografia. Tallinna: Tallinnan kirjapaino. 362–388.

Myllärinen, A-R., & Tast, E. 2001. Sosiaalialan uuden asiantuntijuuden rakentaminen koulutuksen ja työelämän yhteistyönä. Sosiaalipedagoginen orientaatio ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa. Hämeenlinna: Publisher.

Nuutinen, T. 2007. (toim.) Elämänilon välähdyksiä. Taiteen ja vanhustyön kohtaamisia. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja C: Tiedotteita, 24. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Näslindh-Ylispangar, N. 2012. Vanhuksen terveyden, hyvinvoinnin ja hyvän elämän edistäminen. Helsinki: Edita Publishing Oy.

Ollikainen, L. 2004. Nykyisen vanhuksen ääni ” Mitä kello on”. Teoksessa. Kankare, R. & Lintula, H. (toim.) Vanhuksen äänen kuuleminen. Tampere. Tammer-Paino Oy. 179–191.

Rosenlöf, A-M. 2014. (toim.) Rakenteita ratkomassa – selvitys taiteilijoiden työn rahoitus- ja toimintamallien juurtumisesta vanhuspalveluissa -hanke. Taiteen edistämiskeskus. Vaasa: Ykkös-Offset.

Ruotsala, H. 2005. Matkoja, muistoja, mielikuvia – kansatieteilijä kentällä. Teoksessa. Korkiakangas, P., Olsson, P., Ruotsala, H. (toim.) Polkuja etnologian menetelmiin. Saarijärvi: Gummerrus Kirjapaino Oy. 45–74.

Saarenheimo, M. 2003. Merkityksellinen elämä. Teoksessa. Marin, M., Hakonen, S. (toim.) Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa. Jyväskylä. PS -kustannus. 44–56.

Sava, I., Vesanen-Laukkanen, V (toim.). 2004. Taiteeksi tarinoitu elämä. Juva: WS Bookwell Oy.

Semi, T. 2004. Ihmetekoja kaapista löytyvillä aineksilla. Ilmaisullinen kuntoutusmenetelmä dementiatyössä. Espoo: Opri ja Oleksis Oy.

Semi, T. 2015. Mieleen tatuoitu minuus. Ihmislähtöinen elämäntapa muistityössä. Gro Art muistityön käsikirja 1. 1painos. Helsinki: Finprinters.

Sirkkola, M. 2009. Multisensorinen toiminta. Luento. Hämeen ammattikorkeakoulu. Luentomuistiinpanot.

Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Viitattu. 13.2.2016. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/73418/URN%3aNBN%3afi-fe201504223250.pdf?sequence=1>

Yhteisötaideverkkomateriaali 2008. Viitattu 2.3.2015 <http://yhteisotaide.weebly.com/index.html>

Suomi, A. 2008. Voimaantuminen. Teoksessa. Suomi, A., Hakonen, S. (toim.) Kulluerästä voimavaraksi. Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin. Juva: PS-kustannus. 117–120.

Taipale, M. 2007. Sosiokulttuurinen innostaminen ikääntyneiden taide- ja kulttuuritoiminnan lähtökohtana. Teoksessa. Hämäläinen, J., Nivala, E. (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2007. 8. vuosikerta. Kuopio: Kopijyvä. 231–244.

Talentia ry. www-sivut. 2013. Arki, arvot, elämä ja etiikka. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki: 6. painos. Viitattu 12.1.2016. http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kuntoutusportti www-sivut. Viitattu 15.3.2016. http://kuntoutusportti.fi/portal/fi/kuntoutusmuodot/kuntoutus_eri_ikaryhmissa/gerontologinen_kuntoutus/

Valtanen, E. 2014. Muistot elämän kaarella. Vanhusten kokemuksia tanssiteoksesta ”Pohjan tähden nähden” Pro Gradu tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 12.3.2016. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44217/URN-NBN-fi-jyu-201409092759.pdf?sequence=4>

Valvira. 2012. Kotiin annettavat palvelut ja hoito. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvonta-virasto. Valvontaohjelma 7:2012. Viitattu 19.3.2015. http://www.valvira.fi/files/tiedostot/k/o/Kotihoidon_valvontaohjelma.pdf

Väisänen, R. 2008. Sosiaalipedagoginen gerontologia – yksi näkökulma sosiaalityökeskusteluun. Teoksessa. Hämäläinen, J., Nivala, E. (toim.) Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. 9. vuosikerta. Kuopio: Kopiojyvä. 133–147

Väänänen, S. 2007. Luovuus ja taide vanhusten hoitotyön mahdollisuutena muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa. Nuutinen, T. (toim.) Elämänilon välähdyksiä, taiteen ja vanhustyön kohtaamisia. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja C: Tiedotteita, 24. Keinu. Jyväskylä. Kopijyvä Oy. 60–69.

LIITTEET

Saatekirje

Lupa-anomus

LIITE 1

SAATEKIRJE

Pirjo Saloranta, ohjaaja
Rekola-koto, Rekolantie 14
36200 Kangasala

20.4.2015

Arvoisa Rekola-kodon asukas / osallistuva henkilökunta!

Teen Satakunnan ammattikorkeakoulussa ylempään sosionomin tutkintoon sisältyvää opinnäytetyötä. Opinnäytetyöni liittyy Kulttuurikeskus PiiPoon tuottamaan Tatku2 ” Taiteesta työtä ja kulttuurista hyvinvointia” kulttuurihankkeeseen, jota toteutetaan Rekola-kodon osastojen 2 A+B päiväsalissa kevään 2015 aikana aina maanantaisin klo 14–16 välisenä aikana.

Opinnäytetyöni avulla haluan selvittää, miten yhteisötaide toimii taiteilijoiden toteuttamana ja hoitohenkilökunnan avustuksella arjen rikastuttajana ja hyvinvoinnin edistäjänä yhdessä ympärivuorokautisessa hoidossa olevien asukkaiden kanssa. Opinnäytetyöhön liittyy aineiston keräämistä, jota toteutan havainnoimalla, valokuvaamalla, videoimalla ja tutkimuspäiväkirjaa pitämällä. Tuloksia hyödyntävät Kulttuurikeskus PiiPoo, Rekola-koto ja allekirjoittanut omassa opinnäytetyössään.

Tämä saatekirje ja kuvausluvut, opinnäytetyöhöni sekä Kulttuurikeskus PiiPoolle, on suunnattu kaikille toimintaan osallistuville.

Lupakaavakkeet palautetaan oheisessa kirjekuoressa huhtikuun 2015 aikana asukkaan osastolle, josta ne edelleen toimitetaan allekirjoittaneelle.

Ystävällisin terveisin
Sosionomi YAMK opiskelija
Pirjo Saloranta

LIITE 2

LUPA-ANOMUS

Pirjo Saloranta, ohjaaja
Rekola-koto, Rekolantie 14
36200 Kangasala

6.4.2015

Haen lupaa kuvaamiseenne

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, miten yhteisötaide taiteilijoiden toteuttamana ja hoitohenkilökunnan avustuksella toimii arjen rikastuttajana ja hyvinvoinnin edistäjänä ympärivuorokautisessa hoidossa olevien asukkaiden kanssa.

Tutkimuksen aineiston keräämistä toteutan havainnoimalla, valokuvaamalla, videoidamalla ja tutkimuspäiväkirjaa pitämällä.

Tuloksia hyödynnetään Rekola-kodon hoidon ja palvelujen kehittämisessä asukkaiden hyvinvoinnin edistämiseksi.

Opinnäytetyössä käytettävät kuvat ja mielipiteet toteutetaan anonymisti ja kaikki tiedot käsitellään luottamuksellisesti.

_____ En anna lupaa kuvani julkaisuun

_____ Annan julkaisuluvan kuville

Lupa saatu _____._____2015

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Pirjo Saloranta

Sosionomi YAMK opiskelija